

Tarih'e Tahkiyeli Yaklaşım: Kurgusal Bağlamda “Çanakkale Savaşı”nı Yorumlayabilmek

Veysel ERGİN¹

Özet

Çanakkale Cephesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Birinci Dünya Savaşı içinde zaferle ayrıldığı tek cephe. Bu cephede kazanılan zaferle Türkler, yıllardır yenilgiyle sonuçlanan savaşlar yüzünden kaybettikleri özgüvenlerini tekrar elde etmişler ve bir millet olmanın bilincine vararak, yeniden tarih sahnesine çıkmışlardır. Bu bakımdan buradaki muharebelerin ve bu muharebeler sonucunda elde edilen zaferin, Türk tarihi açısından çok büyük bir önemi vardır. Bu tarihi zafer, edebi türler açısından da sık sık ele alınmıştır. Harp edebiyatını oluşturan bu metinler, aynı sıkıntıların tekrar yaşanmaması adına önemli ikaz levhalarıdır. Milletlerin oluşumunu derinden etkileyen bu ortak acılar, o milletin toplumsal hafızasının canlı kalması için ve “*şiir, hikâye, deneme...*” gibi türler vasıtasıyla, devrin tanığı kültür adamlarının kaleminden gelecek nesillere aktarılır. Bu çalışmada; 1911-1919 yılları arasında yayınlanan Donanma mecmuası, Çanakkale Savaşlarına ait edebi metinler açısından incelenmiştir. Dönemin canlı tanığı bir dergi; tarihi gerçekliği yansıtmaya yanında, savaşın acımasız ortamını yaşayanların duygu ve düşüncelerini aktarması bakımından da, eserlerden örneklemeler yapma yöntemiyle ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım tarzıyla; insanî tepkileri dile getiren edebi metinler, edebiyat-tarih ilişkisi bağlamında, tarih sahnesindeki milletin ilgili döneminin daha sağlam şekilde ortaya konulması bakımından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat-tarih ilişkisi, Çanakkale savaşı, donanma dergisi,

Narrative Approach to History: To Interpret the Fictional Context of the Gallipoli War

Abstract

Çanakkale Front is the only front which Ottoman Empire won victory in the First World War. With the victory which has won in this front, Turks obtained again their self-confidences which they had lost because of the wars resulted with defeat and appeared in history again by comprehending to become a nation. Thus, the battles there and the victory obtained at the end of these battles are very important in view of Turkish history. This historic victory is discussed frequently in terms of literary genres. Nations, deeply affecting the formation of the joint pain, it is the survival of the nation's social memory, to witness the transfer of culture passed on from generation to pen his men, by species such as "poem, story, essay...". War of the texts that make up literature, an important indicator boards on behalf of the same problems happen again. In this study, the Donanma Magazine, published

To cite this article: Gündüz, E. (2016). Tarih'e tahkiyeli yaklaşım: kurgusal bağlamda “Çanakkale Savaşı”nı yorumlayabilmek. *International Journal of Humanities and Education*, 2(3), 38-73.

¹Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
E-mail:veyselergin@sinop.edu.tr

between 1911-1919, has been investigated in terms of literary texts of the Gallipoli War. Besides historical reflection of reality, a magazine with a living witness of the period has been considered in detail, feelings and thoughts of the inhabitants of the brutal environment of the war in terms of transfer and the sampling method to make the works. By means of this kind of approach; in the context of the relationship between literature and history, literary texts voicing humanitarian response has been discussed in terms of a more robust way to reveal of the nation's historical period.

Key Words: Relationship between literature and history, Gallipoli war, donanma magazine

Giriş

Çanakkale Savaşları, üzerinden yüz yıl geçmiş olmasına rağmen, Türk insanının muhayyilesinde tazeliğini ilk günkü gibi korumaktadır. Aralıklarla -yaklaşık- 11 ay (19 Şubat 1915 - 9 Ocak 1916) süren savaş, İngiltere başbakanı Lloyd George'a "*Birinci Dünya Savaşını iki yıl uzatarak milyonların ölümüne sebep olmuştur.*" notunu düşürtecek ölçüde, Dünya tarihinde etkili olmuştur. Türk Milleti açısından da Çanakkale; tarihin akışı üzerinde belirleyici bir rol oynamasını sağlaması ve İstiklal Savaşı destanının önsözünü teşkil etmesi yönleriyle, oldukça dikkat çekici bir konumdur. Birinci Dünya Savaşındaki Osmanlı Devletinin yegane muzaffer cephesi olan Çanakkale; zaferin önemi ve tarihî yönleri bakımından, "*sempozyum, stratejik bilgilendirme veya anma toplantıları, arşiv belgeleri veya fotoğraf sergileri, konuyla ilgili özgün makalelerle bunların toplandığı kitap veya özel sayılar, o döneme ait Osmanlıca veya yabancı dillerdeki muhtelif türlerdeki metinlerin çevirileri...*" gibi çalışma ve etkinliklerle ele alınmaya devam etmektedir.

Bu alanda ortaya konulan çalışmalara bakıldığında, bazen edebi türe² bazen de yayın organına³ göre bir yoğunlaşma gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ise her iki unsurdan da azami oranda faydalanılmasına dikkat edilmiştir. Hem dönemin canlı tanığı olan hem de savaş acılarını -bahriyeli personelinin faaliyetleri bakımından- tüm dehşetiyle yaşamış Donanma Cemiyeti; düzenli neşriyatı *Donanma* dergisi vasıtasıyla,-çoğunlukla müşahitlerinin yazıya döktüğü edebi türlerde-ölüm ve hayat arasındaki anlık gidiş gelişlerdeki insanüstü çabaları ve

² Konuyla ilgili birkaç örneği şöyle sıralayabiliriz...

Ömer Çakır, *Türk Harp Edebiyatında Çanakkale Mektupları*, Akçağ Yay, Ank, 2009; Ömer Çakır, *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay, Ank, 2004; Nesime Ceyhan, *1. Dünya Savaşı Hikâyeleri*, Selis Kitaplar, 1. Bsk, İst, 2007; Turgay Anar, *Çanakkale Savaşı Hikâyeleri*, Selis Kitaplar, İst, 2006; Selahaddin Adil Paşa, *Çanakkale Cephesi'nden Mektuplar-Hatıralar*, Yeditepe Yay, İst, 2007; İsmail Bilgin, *Çanakkale'nin İsimli Kahramanları*, Erdem Yay., 4. bsk, İst, 2007; *100'üncü Yılında Çanakkale Zaferi Ulusal Sempozyumu* 28-29 Nisan 2015, [http://canakkale.arama.com.tr/ksayfalar/sayfa/13/51/sayi-18-ozel-sayi](http://www.harpak.edu.tr/saren2/.../sempozyum.../Canakkale_Bildiri_Kitabi; Çanakkale Muharebeleri 100. Yıl Özel Sayısı, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi)

³ Konuyla ilgili yapılan son çalışmalar arasında; T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün www.byegm.gov.tr/turkce/harpmecmuasi linkinden Harp Mecmuasının 27 sayısının tıpkıbasımını elektronik ortamda yayınlaması ile Türk Dünyası Belediyeler Birliğinin Yeni Mecmuanın Çanakkale Özel Sayısını, orijinal Osmanlıca metinlere Türkçe transkriptleriyle "çevrim yazı-tıpkıbasım" şeklinde 2015 yılında yayınlaması gösterilebilir.

nihayetinde destanlaşan hayatları kayıt altına almıştır. Böylece Cemiyet; fertlerin fedakârlıklarının milletin hafızasına kazınması ve aynı sıkıntıların tekrar yaşanmaması yolunda, bir harp edebiyatı havuzu oluşturulması amacına dönük önemli bir katkıda bulunmuştur. Metinler incelendiğinde, -bir sarkaç gibi-yaşamla ölüm arasında gelip giden özellikle deniz gücüne ait askerlerin hissiyatını yansıtan satırların hayli fazla olduğu görülmüştür. Zaten bu araştırmayı metod ve sonuçları bakımından farklı kılacak olan da, -tanınmış edebi imzalar yanında- dönemin sıcaklığını hem yaşayan hem de yaşatan samimi üsluplu kalem tecrübelerini değerlendirme gayreti olacaktır.

Edebiyatın, “toplumun en zor zamanlarında milli birliği sağlayabilme ve insanları ortak düşünceler içinde tutarak yepyeni başlangıçlara hazırlama”ya dair sosyal bir görevi mevcuttur. Bu açıdan ele alındığında, Çanakkale Savaşının; tarihî eserlere akseden yönü kadar, savaşan devletlerin sanatına ve edebiyatına yansıyan taraflarının da bulunması mukadderdir. Çanakkale Muharebelerinin öncesi, savaş sırası ve sonrasına dair hem cephenin, hem de cephe gerisinin duygu, düşünce ve hayallerinin anlatıldığı *Donanma* dergisindeki “*şiir, hikâye, günlük, hatıra, mektup, makale, kahramanlık menkıbesi...*” türlerine ait eserler (Ergin 2015, s.8-19); Osmanlı Devleti coğrafyasının dört bir yanında yaşayanların, hatta ülke dışında bulunanların Çanakkale’ye gitmek ve vatanını savunmak için nasıl can attığının izahı mahiyetindedir. Zira cephede ve cephe gerisinde yaşananlar; kurmaca dünyada aktarılıyor olsa da, bilimselliğin kuru mantığı dışında kalan insan gerçekliğinin ta kendisidir.

“Donanma”ya Göre Çanakkale Savaşı Öncesi Durum

Türk milletinin, tarihinden gelen hasletlerini yeniden hatırlayarak hasımlarına karşı ayakta kalmayı başardığı Çanakkale Savaşları; denizaşırı sömürge imparatorlukları kurmuş, en son teknolojik silahlara ve devâsa donanmalara sahip devletlerin de yenilebileceğinin görüldüğü ve yıllar yılı esaret altında yaşamış milletler için istiklâl meşalelerinin tutuşturulduğu bir dönüm noktasıdır.

Balkan Savaşları’nda alınan yenilginin izlerini silmenin yanında, millet ve memleket kalbine uzanan kirli elleri de kıran Çanakkale; sadece cephedekilerin değil, geride kalanların da savaştığı bir kahramanlık destanıdır. Nerede ise hemen her haneden bir kişi cepheye gitmiş; millet, cephedeki evladı için seferber olmuştur. Köyler boşalmış; tarlaları sürecektir, tohum atacak genç kimse kalmamıştır. Birçok evde ise analar, yetim evlatları ile yalnız kalmıştır. Okulların büyük bir kısmında öğretmen ve öğrenci yokluğundan eğitime ara verilmiş, boşalan çoğu okul binası ise cepheden gelen yaralıları için hastaneye dönüştürülmüştür.

Ülkenin kaderini böylesine derinden etkileyen Çanakkale Savaşları, dönemin basın organları tarafından da -kısıtlı imkânlarla rağmen- günü gününe takip edilmeye çalışılmıştır. Cepheden verilen kısa malumatlarla, cepheye dair muhtelif fotoğraflarla hatta rakam veya istatistiklere dayalı değerlendirmelerin yapıldığı yazılarla savaşın gidişatı hakkında -başta İstanbul olmak üzere- geride gözü yaşlı bekleyenlere haber ulaştırılmaya çalışılmıştır. Cephede yaşananları görsel ya da yazılı şekilde sayfalarına taşıyan gazete ve dergilerden biri de *Donanma* mecmuası olmuştur. Donanma cemiyetinin yayın organı bu dergi, savaşın özellikle deniz cephesine yoğunlaşmış; ayrıca halkın ve Türk askerinin moralini yükseltici şiir ve hikâyelerle, millete moral kaynağı olacak hamasî bir havanın oluşumuna da katkı sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bahriyeye gereken önemin verilmemesi üzerine, 6 Temmuz 1909'da Etibbâ-yı Mülkiye Kulübü'nde toplanan 28 kişilik hatırı sayılır bir grupla Donanma Cemiyetinin ilk temelleri atılır.⁴ Osmanlı Devleti'nin bahriye konusundaki eksikliklerini gidermek ve Osmanlı Devleti'nin şanına yakışır bir donanma vücuda getirmek amacıyla kurulan Donanma Cemiyeti; Osmanlı Devleti'ne, askeri alanlar(torpido-zırhlı muhripler, nakliye gemileri, deniz tayyareleri... alımları) yanında, kültür hizmetlerinde de bulunmak ve “*idare Heyeti'ne yardımcı bir şube olarak, Donanma Cemiyeti'nin mesaisini zabt ve neşretmek ve faaliyetini kolaylaştıracak neşriyata zemin*” hazırlamak arzusuyla, “*1. ve 2. nüshaları 10.000 adet*”⁵ basılan *Donanma* mecmuasını yayınlamaya başlar.

İtilaf Devletleri'nin baskısı, muhalefetin ve basının bu husustaki tahrik edici yazıları neticesinde Donanma Cemiyetinin, 1 Şubat 1918'den itibaren Bahriye Nezareti'ne devriyle kapatılan⁶ *Donanma* mecmuası (Çakmaktepe 2002, s.11-15)⁷; bu çalışmada, 1914-1918 dönemine ait kurmaca metinlerindeki savaşa dair duygu ve düşünceye yönelik tematik bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Bilindiği gibi 1911-1922 yılları, Osmanlı Devleti tarihi için benzeri görülmemiş bir parçalanma sürecidir: Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşları (1912-1913), Birinci

⁴ *Donanma*, S. 1, Mart 1910, s.4.

⁵ *Donanma*, S. 5, Temmuz 1910, s. 527, 537-538.

⁶ Bu devir işlemi Donanma mecmuasının son sayısında şöyle yer alır:

“*Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin şimdiki şekilde devamı münasip olmadığından dairesince iktizası teemmül edilmek ve ona göre ittihaz-ı karar olunmak üzere Cemiyet-i Mezburenin Bahriye Nezaretine ilhakı ve menkul ve gayr-ı menkul her nev'i emval ve emlakine Nezaret-i Müşarünileyh hâce vazi' edilmesi meclis-i Vükela'ca tezekkür olunarak 2 Şubat sene 1919 tarihinde Makam-ı Sami-i Sadaretpenahîdennezareteln-i müşarûnileha ile Dâhiliye Nezareti Vekâlet-i Celilesi'ne tebligat icra kılındığı Takvim-i Vekayi'nin 3 Şubat 1919 tarihli nüshasında görülmüştür.*” *Donanma*, S. 142, 1 Mart 1919, s. 2270

⁷ Dergiyle ilgili yapılan bu akademik çalışmada; şiir ve hikâye “*Mithat Cemal, Halid Fahri, Salime Servet Seyfi, Ali Rıza Seyfi, Celal Sahir, Enis Behiç, Nüzhet Haşim, Ercümen Ekrem, Aka Gündüz*” dil çalışmaları “*Şahabeddin Süleyman, Cenab Şahabeddin, Ahmet Rasim, Mehmed Rauf, Hakkı Tarık*” ve eğitim alanlarındaki “*Haşim Nahid, Ahmed Kemal*” imzalara dikkat çekilir.

Dünya Savaşı (1914-1918) ve Millî Mücadele (1919-1922)... Bu süreçte, üç kıtada yüz binlerce insanını ve topraklarının neredeyse üçte ikisini yitiren Osmanlı Devleti'nde; -bir sonraki acının bir öncekine kıyasla şiddetli olması sebebiyle- yaşanan her felaket sonrası kaybedilen insanların ve toprakların yası bile tutulamamıştır. Öyle ki -bu psikolojinin etkisiyle (Ceyhan 2007, s.12)- söz konusu felâketlerin, edebiyat tarihimizde klasikleşmiş eserlerinin kronolojik bir şekilde verilmesi hâlâ mümkün olamamıştır.

Bu sürecin canlı tanığı *Donanma*'da; ilk olarak, bir Kafkas kızının erkek kılığında Rus ordusuna casus olarak girip oradaki Türk askerlerine yardım ettiği⁸ ile “*Garp Ocakları: Cezayir, Trablusgarp ve Tunus*” denilen ülkelerden Tunus'a giderken Venedik korsan gemisine esir düşen denizcinin -oğluluyla birlikte- esaretteyken verdiği Türklük şecaati dersinin⁹ hikâyesi yayımlanır. Bu iki eseri, Çanakkale Savaşının başlamasıyla, muhtelif edebi türdeki neşriyat takip edecektir.

Çanakkale Savaşını doğrudan konu edinen ilk yazı, derginin Mayıs 1912 tarihli 27. sayısında, “*Çanakkale Boğazından Geçilebilir mi?*” başlığıyla ve imzasız olarak yayımlanır. İtalyan donanmasının Osmanlı bahriyesini tacizi için yaptığı saldırıya dair uzun uzun yorumlar yapılır:

“İtalyan hükümeti tarafından neşir edilen resmi bir beyannameye nazaran İtalyan donanmasının Çanakkale pişegâhındaki nümayişi Osmanlı donanmasını boğazdan dışarı çıkmağa icbar etmek için imiş. Güya ki Osmanlı donanmasının boğazdan çıkmasını müteakip zuhur edecek muharebenin İtalya'nın muzafferiyeti ile netice pezîr olacağı bilâ-ıştibâ (şüphesiz) imiş.

*Vareza zırhlısının garkı tahkik eylemiştir... İtalya donanmasının nümayişini müteakip boğaz kâmilen kapandı. Bunlardan maada düşmanın karaya asker çıkarmasını mani için ciheti askeriyeden her türlü tedbir ittihaz kılınmıştır. Müteaddit müteharrik bataryalar sahile indirilmiş ve birçok yerlerde ordugâhlar teşkil edilmiştir. Yalnız Gelibolu şube-i ceziresinde yirmi bin kişilik bir ordu vardır.”*¹⁰

Bu haberden üç yıl sonra, derginin 18 Ocak 1915 Pazartesi tarihli 77. sayısında, “*Fransız Tahtelbahrinin Çanakkale Önünde Kaynaması*” adıyla kısa ve imzasız bir yazı çıkar. “*Saphir* ismindeki Fransız tahtelbahrinin torpilimizle batırıldığını” haber veren bu yazıya, 22 Şubat 1915 tarihli 82. sayının kapak resim altı yazısında, “*İtilâfçıların Çanakkale istihkâmâtını bombardımanına, mezbûhâne (boşu boşuna) bir hücumdan başka bir sıfat bulamıyoruz.*” yorumu yapılır.

⁸ Münir Tevfik, “Türk Kızı”, *Donanma*, S. 118, 26 Teşrinisani 1915, s. 1122-1123

⁹ Ali Rıza Seyfi, “Bir Türk Esirin Hikâyesi”, *Donanma*, S. 119, 3 Kânunuevvel 1915, s. 1138-1141

¹⁰ İmzasız, “Çanakkale Boğazından Geçilebilir mi?” *Donanma*, S. 27, s. 106-112

Çanakkale Savaşının sıcak atmosferinin hissedilmeye başladığı günlerde,16 Aralık 1327 İmroz Muharebesini konu alan ve girişine“bir yüzbaşının muharebe hatıratından muktebestir” açıklaması eklenmiş “Barbaros’un Baş Taretinde” başlıklı fantezi hikâye yayımlanır. Gemideki savaş hazırlıklarının ve ortama dair manevi atmosferin tasvir edildiği hikâyenin birinci bölümünde, dönemin muhtevaya uygun terminolojisinin kullanımı da dikkat çekicidir:

“Pek az, hemen birkaç saat uyuduktan sonra, K.N. a-4’te herkes ayağa kalkmıştı. Kânunuevvel ayında bulunduğumuz halde, gayet latif, adeta sonbahardan bugün için kalmış bir fecir (tan yeri) başlıyordu. Evvela Barbaros’un köprüsünde ulvi bir ezan başladı ve sefâin-i sairden gelen esvâtü (sesleri) tekbîr ve tehlîl takip etti. Herkesin sakin ve sâkit durduğu, karaların ve memleketlerin uyuduğu, asumanın (gökyüzü) rakik ve serinletici envar-ı rahmet saçtığı ve denizlerin o vakur ve mazlum yüzünden cenah-ı zulmet-fezayı leylin henüz çekilmeğe başladığı bu an-ı ruhanide, medidin’ikaslarlanezd-i hâl-i ilahiye yükselen bu ezan sesi, ya rabbi ne kadar ulvi ve mukaddes idi!

Tekmil efrad ve zabitan, büyük bir cemaat olarak sabah namazını kıldı. Kim bilir kaç kişimizin farizeyi eda ettikleri bu namazda, selâtin camilerin azametli ve muhabbetli Cuma ve hatta bayram namazlarına nispetle sade, fakat gayet muhteşem bir fevkaladelik vardı. Her tarafta amik bir sükûn hükümran oluyor ve yalnız imam efendinin ihtizazlı sesi işitiliyordu. Kalplerimizde yalnız iki şey vardı: Allah ve zafer. Dualarımızın hülâsası bu idi. Cismaniyetimiz güya madum olmuştu. Yaşamıyor gibiydik. Bir büyük kapışma öncesi Rabb-i Rahim ile ne muhteşem buluşma...

Ve savaş... Baş direktteki (kontrol aleti)nin sükût etmiş olduğu haberi, taret dâhilinde bir şarapnel gibi patladı. Baş direğe isabet eden bir mermi, mesafe aletini kırmış, fiilden ıskat eylemişti. Mamafih, kontrol vazifesini derakap arka direk almıştı. Fakat mesafe gelmiyordu. Gönderdiğim habere; ‘dumandan göremiyorum!’ cevabı geldi. Hemen müstakil ateş yapmak için kumandandan istizan ettim; muvafakat edildi. Şimdi dürbün ile düşmanın can noktasını arayan gözlerim, mermi ile beraber düşmana gidecek gibiydi. Bundan sonra ilk mermi, kısa düştü. Nişangâhı 200 kaldırttum. İkinci merminin endahtını müteakip düşmanın bacasıyla taretinin arasından bir siyah duman sütununun yükseldiğini gördüm ve aynı zamanda muhtelif yerlerden, ‘İsabet!’ diye haykırıldığını duydum. ‘Allahü Ekber’ gülbangımintehlili tareti kapladı. Onu takip eden mermi, kelimeyi şahadetle beraber öpülerek, koklanarak, okşanarak topa sürüldü. Ateş devam ediyordu. Averof’un ateşi kesb-i hiffet eylemişti. Dumanlar, alevler içinde idi. Kendini bu müşkül vehim mevkiinden kurtarmak için bizim asla yetişemeyeceğimiz bir sürat-i âliye ile firara başlamıştı.

Bir tarafımızda Nara burnu, diğer tarafımızda Eceâbâd (Maydos) yarımadasının yüksek tepeleri var. Tekrar boğaz methaline gelirken, mağlup düşmanı bir daha gördük. Fakat uzaklarda idi. Süratinin faikiyetinden istifade etmiş ve toplarımızın menzili müessirinden harice çıkmıştı. Bu mesut neticeyi rapor ederken Kumkale’den içeri giriyorduk. İstihkamatta asker, tabur olmuş, filoyu selamlıyordu. Derhal küpeştelere efrad çıkardık. Bu bir askerin, hayatından beklediği son ve en heyecanlı bir gaye idi.”¹¹

¹¹ Ali Haydar Emir, “Barbaros’un Baş Taretinde”, *Donanma*, S. 82, s. 536-537

Olayı Çanakkale Savaşının başlangıç aşamasıyla da ilişkilendiren hikâyede, gülle atışıyla yaralanan Nişancı Mustafa Çavuş'un, yarasına ve dumanlı havaya aldırmadan, düşman hücumbotuna ağır hasar verdiren¹² atışı öncesi ettiği dua; duyguların zirveye çıktığı noktayı göstermektedir:

“Allah’ım! Biz mücrim, biz asi, biz günahkâr kullarınız. Sen Kâdir, sen müstakim, sen kahhar-ı ilahisin. Fakat yâ-Rabb! Bu yüz binlerce şehit kadınların, şehit çocukların, şehit ihtiyarların intikamını o gaddar düşmanlarda bırakma! ‘Küllüm kadimen’i ihata eden bu al sancağı yerlerde süründürme! Allah’ım, şer’-i Muhammedinin bu dünyada al sancak, en son müdafidir, onu yükseklerden indirme! Bizim günahımız ne kadar azim olursa olsun, bu anda her uzvumuzla bu al sancağın yükselmesi için çalışıyoruz. Bizi meyus ve hâsir bırakma yâ Rabbi!”¹³

“Donanma” da Çanakkale Savaşı Dönemi Yazıları

Çanakkale Savaşlarına dair dergideki yazıların yoğunlaşması, Boğazın zorlanmasından üç gün sonrasına rastlamaktadır. 8 Mart (21 Mart) 1915 tarihli derginin 84. sayısı “Kahraman Mehmet Çavuş” kapak yazısıyla ve “*cihan titrer sebat-ı pay erbâb-ı metanetten*” hitabıyla çıkar. Ardından, “Donanma” imzasıyla neşredilen “Boğaz Önünde” yazısıyla, milletçe bir ölüm-kalım mücadelesine girildiği haber verilmektedir:

“Düşman geçer mi, geçemez mi? Geçse ne olur? Giriştiğimiz harptir. Hem öyle bir harp ki, ya hayat ya memat! Kahbe düşmanlar da son dakikalarını idrak ediyorlar. Onlar da öyle yapıyorlar. Demek iş top oyunu değil. Can bahasına ateş oyunu! Artık buna karşı yapılacak şey girer mi, giremez mi suretinde münakaşa değil, her ihtimale karşı hazırlanmaktadır. Nitekim bu millet de onu yapıyor.”¹⁴

Düşman donanmasına verdirilen ağır zayıt, halkın kuvve-yi maneviyesini artırdığı gibi, derginin satırlarını da hamasî bir üsluba büründürür. 1 Nisan 1915 tarihli derginin 87. sayısı,

¹² Burada isabet alarak yan yatan Averof, Osmanlı Donanması komutanlarının durumu fark etmemesi sonucu, denize gömülme kurtulmuş ve Türklerin taktığı “Şeytan Vapur” adıyla da anılmıştır. Osmanlı tebaası Mısırlı Rum’un hibesiyle alınıp yine onun adıyla anılan bu Yunan zırhlısının yaşattığı Balkan ve Mondros felaketleriyle ilgili, İttihatçıların dağıttığı broşürdeki şu satırlar dikkat çekicidir:

“Ey Müslümanlar! Hanımlar... Efendiler! ...Allah bir daha tekrarını göstermesin. Son Balkan muharebelerini hepimiz biliyoruz. Yalnız can, yalnız insan değil, büyük memleketler, koca koca ülkeler de kaybettik. İskeçe, Kavala, Drama, Siroz, Selanik, Yanya, Manastır, Kosova, İşkodra... Bütün bu güzel vilayetleri kaybeden ve kendi memleketlerimizin üzerine düşman bayrakları diken kimin elidir biliyor musunuz? Kemal-i teessürle söyleyeyim: Bizim elimiz... Evet, kendi ellerimiz! Çünkü Çanakkale Boğazı’ndan dışarı çıkamadık. Çünkü Selanik’e, Adalara imdâd edemedik. Çünkü Yunan’a karşı koyamadık. Çünkü karşımızda düşmanın Averof zırhlısı vardı. Bütün ülkesi, yalnız Rumeli’deki vilayetlerimizin hatta yarısı kadar bile olmayan Yunan hükümetinin Averof zırhlısı! (...) Evet, o küçücük, o miskin ve züğürt Yunan hükümeti kendisine kalsa, kabil değil böyle zırhlılar alamaz. Çünkü almak için para bulamaz. Fakat zırhlıyı alan hükümet değil millet! (...) İşte Averof zırhlısını alan da Averof adında bir Rum. (...) Evet, bir Rum vatandaşı! Yunan hükümetine koca bir harp kazandırdı ve bütün Yunanistan’ı bir buçuk misli büyüttü!...” Zafer Toprak, “Osmanlı donanması, Averof zırhlısı ve ulusal kimlik”, *Toplumsal Tarih*, S. 113, Mayıs 2003, s. 10-19

¹³ Ali Haydar Emir, “Barbaros’un Baş Taretinde”, *Donanma*, S. 83, s. 556-557

¹⁴ Donanma, “Boğaz Önünde”, *Donanma*, S. 84, s. 518

Namık Kemal'in "Ser haddimize kal'a bizim, hak-i bedendir. / Osmanlılarız can veririz nam alıruz biz" ifadesine atıf yapılarak ve "Sonuna Kadar" serlevhasıyla çıkar:

"Hakikat! Bu güne kadar itilaf-ı müselles muvaffakiyet namına hiçbir şey elde edemediler. Bahar, nasıl ezhâr ve eşcârda (çiçek ve ağaç) inkişaf ü renk izhar ediyorsa, netice-yi harp namına da karîb (yakın) olan âtinin hakâyık-ı zaferini ihbar eyliyor. Hakkın, doğrulara muayyen olduğuna tamamen ve ruhen mu'tekid (inanın) olan üç müttefik, yine lâtif-i haktan müteferri (kök salan) ve muntazır (beklendiği) olduğu üzere yakında şanlı ve daimi bir sulh ile haklarını düşmanlarına bile teslim ettireceklerdir. Öyle ise: Arş ileri! Bizimdir felâh (kurtuluş)"¹⁵

Savaşın bütün şiddeti ve acımasızlığıyla sürdüğü bu günlerde, yapılan olağanüstü deniz mukavemeti övülmekle birlikte, nihai ve kesin zafer için, milletçe dikkat edilmesi gereken önemli bir husus hatırlatılır:

"Düşmanlar, hilafet-i İslamiye ve devlet-i Osmaniye'nin bekası namına zalimane makasid besliyorlar. Bu kadar âmâl-i muhinane karşısında bizim tutacağımız hatt-ı hareket pek basittir: Beraberlik. Bu beraberlik yalnız bu memlekette görülmemelidir. Bu uhuvvet-kâr kardeşlik O'nun emri, peygamberinin hitabıdır. Kelimât-ı ilahîye (ilahi sözler) cari olan her köşeden lebbeyk-i icabet, bar-ı uhuvvet işitilmelidir. İyi bilmelidir ki, hilafetin imhası, düşmanların maksad-ı aksasıdır. Kâ'be ve ravzayı çiğnemek isterler maazallah. Savn-i samedâni (ilahi koruma) bizimle beraberdir. Fakat Cenab-ı Hakk çalışanı sever. Bundan belîğ bir misal olur mu ki? Çanakkale'de çalışanlar tevfiğ-i Rabbâni ile muvaffak-ı bil-hayır oldular."¹⁶

Çanakkale Cephesi'nin açılmasının ve lise talebesinden askerlik mükellefiyeti olmayan yaşı elliye geçmiş gönüllülere varıncaya kadar binlerce vatan evladının şهادetine sebebiyet veren bu muharebelerinin çıkış sebebi neydi? Rusya'ya yardım etmek isteyen İtilaf Devletleri'nin, - İstanbul'u ele geçirmek suretiyle- Osmanlı Devleti'ni savaştan saf dışı etme arzuları... Dergide çıkan "Cenknâme-i Tûtî" adlı şiirde, Çanakkale hücumlarının asıl sebebi Rusya'ya dikkat çekilir:

"Mühimmat ve silah ve rızk olursa
Elinden Türkiyâ'nın kurtulursa
Boğazlardan edibimrâr u tesyâr
Edibimdâd bizim orduya her-bâr
Bulursuz bizde bî-had nâs u âdem
Olursa arkası gelir dem â dem
Bu niyetle Çanakkale hücumu
Yine yükseltti mâh u nücûmu"¹⁷

¹⁵ İmzasız, "Sonuna Kadar", *Donanma*, S. 87, s. 609

¹⁶ Donanma, "Cür'et Neler Yapıyor", *Donanma*, S. 87, s. 610

¹⁷ "Cenknâme-i Tûtî", *Donanma*, S. 121, s. 1175

Yine “*Sen ey bülend ü garrâ / Sensin o dilber-i bî-mehabâ*” şeklindeki sitayişkâr dizelerle başlayan “*Osmanlılara*” şiirinde de, Rusya’nın etkisi dile getirilir ve buna pişman edileceği belirtilir:

*“Harbi Rus mu etmiş ilan
Olmaz mı harbdengirân
Yarab! Bu ne hal ki bu ne devran
Meydanı tutunca Âl-i Osman
Kim her biri şîrdir, jiyândır.*

*Bak neşesine fedaiânın
Dört yanını tuttu âsumânın
Avaze-yi müjdesi vügânın
Bir abd-ı mübecceliHüdânın
Osmanlılar! İşte ân, bu ândır.”¹⁸*

Dergideki Çanakkale Savaşlarına dair yazıların çoğu, savaşın devam ettiği dönemde kaleme alınan savaş tasviri metinlerdir. Kahramanca üslubun hâkim olduğu muhtelif türdeki bu metinlerde, savaşa dair kareler, duygusal bir büyüteç hassasiyetiyle satırlara yansıtılmıştır. Düşman güçlerin değişik bölgelerde karaya asker çıkarmasıyla Türk askerinin karşı koyması ve bu sırada cereyan eden muharebeler, savaşı okurun gözü önüne getirecek nitelikteki tasvirlerle yansıtılır. Bu anlatımların başarılı ilk numunesi, Fazıl Turgut’un “*Türk’ün Gazası*” hikâyesidir. Eserde; Konyalı bir asker ile Mehmed Çavuş’un şahsında, bombardıman sonrası siperinde, düşmanın kara çıkarmasını karşılamaya hazırlanan 20 kişilik birliğin kahramanlığı oldukça canlı ve hareketli bir şekilde anlatılmıştır:

“Ancak yirmi kişi kadar idiler. Hepsi ellerinde mavzerle, kayalıkların arasında bekliyorlardı. Karşılarında mai deniz: Üzerinde dumanlar saçan, etrafına ateşler püsküren gemileri, kuduran dalgalarının sivri dişleriyle kırmak istiyorlardı. Çelik topların ağızlarından fırlayan cehennemi güller, Çanakkale’nin dumanlı âfâkında müthiş tarrakalar uyandırıyordu.”¹⁹

İngiliz askerlerinin karaya çıkma teşebbüsleri, Mehmet Çavuş ve askerlerini harekete geçirir:

*“Mehmet Çavuş oturduğu yerden sıçradı... Gözlerini korkunç dalgaların dövdüğü karaya kuvvetli bir filonun taht-ı himayesinde çıkmaya muvaffak olan İngilizlere dikti...
-Bir parça durun! Görüşürüz...
Gözlerini, cengâver babaları gibi sevgisiyle yürekleri oynayan silah arkadaşlarına çevirdi...
-Yiğitler, dedi, dinleyin! İşte aşağıda korkak bir kedi gibi gelen, cılız bir sansar gibi sokulan düşman!”²⁰*

¹⁸ Ali Fuad, “Osmanlılara”, *Donanma*, S. 123, s. 1219

¹⁹ Fazlı Turgut, “Türk’ün Gazası”, *Donanma*, S. 92, s. 692

²⁰ Fazlı Turgut, *a.g.e*, s. 693

Ve hücum ânı... Mehmet Çavuş'un sesiyle, yirmi kişi birden harekete geçer:

"Mehmet Çavuş, yumruklarını sıkarak haykırdı:

-Bre kâfirler! Yamaca da mı çıkıyorsunuz? Ateş!

Yirmi mavzer birden patladı... Namlulardan fırlayan çelik parçalarının zedelediği dumanlar, tabaka tabaka yükselerek mai göğün beyaz bulutlarına yükseliyordu. Çavuş, üzerindeki çapraz fişekliğin son kurşununu yakarken bağırdı:

-Ha kardaşlar! Ha yiğitler! Bakın korkak düşman nasıl karıştı. Gayret Osman! Yaşa be Konyalı!"²¹

Bir zaman sonra mermileri biten askerler, düşmanın üzerine süngüleriyle hücum etmişlerdir.

Mehmet Çavuş'un hali, diğer arkadaşlarıyla birlikte, Konyalıyı da tahrik eder:

"Kanlı bir kayanın sivri kenarına dayanmış olan Çavuş'un elleri titredi... Göğsünden gelen bir hırıltı bütün vücudunu parçaladı... Ufak bir tebessüm kırılan dişlerini saklayamadı. Ağzında köpüklenen bir kan parçasını tükürmeye çalıştı.

Konyalı, bu manzara karşısında titredi. O da yüzünü denize çeviren düşmana -arkadaşlarını teşvik ederek- hücum etti. Kanla yıkadığı elleriyle karşısındaki İngiliz'in boğazını gebertinceye kadar sıkı... Şimdi göğsünden daha sonra bağrından geçen sıcak bir çelik parçası onu da devirdiği hasmıyla beraber hemhal etti."²²

Üç yerinden yaralanan Konyalı yiğit, aldığı öldürücü darbeden sonra, gözlerini sahra hastanesinde açar. Son nefesini verirken bile, aklında sadece vatani vardır:

"Konyalı, yaralı elini bilâ-ihiyar kaldırdı. Ve cansız parmaklarıyla, uzakta karaya çıktıkları mavnalarla korkak bir kadın gibi kaçan düşmanın son neferini gösterdi.

-Kaçıyorlar... Korkak bir köpek gibi ürküyorlar...

Son bir gayretle kıvıldandı. Asabiyetle yakaladığı taş parçasını, karşıdaki kıyıda henüz beyaz tüllerden şuh bir kadın gibi sıyrılıp akşam banyosu yapan güneşin yaldırladığı denize fırlattı...

-Kaçtular... Mel'unlar... fakat... bacağı kırık... kolu çıkık... Türk... sizi cehenneme... kadar kovalayacak...

Başı, bilâ-ihiyar kanlı bağrına düştü. Gözlerini yumdu. Hayatının bütün safhaları, memleketi, köyceğizi, anası, yavuklusu... bir panorama gibi gözlerinin önünden geçti.

-İntikam dedi Allah!

Bu Çalabın yoluna ölen, vatanın uğruna şehid giden koca Türk, Konyalı idi."²³

Çanakkale Muharebeleri'nde Osmanlı ordusu sadece İngiliz ve Fransız askerleriyle değil; onların sömürgelerinden getirdiği askerlerle de savaşmışlardır. Öyle ki bunlar arasında Müslüman olanlar da vardır. İngiliz ve Fransızlar; müstemlekelerinden topladıkları Müslüman askerleri -Halife'yi kurtarmak için diye- kandırmış ve Çanakkale'ye getirmişlerdir. İşte

²¹ Fazlı Turgut, a.g.e, s. 693

²² Fazlı Turgut, a.g.e, s. 693

²³ Fazlı Turgut, "Türk'ün Gazası", *Donanma*, S. 93, s. 712

bunlardan biri de, Ahmed Bin Hamûd'dur. Güney Afrika'nın Dahome şehrinde yaşayan ve hayatına anlam katacak bir fırsatın peşinde olan bu mütedeyyin genç, hayal hapları yutarcasına, Fransız zabitin sözleriyle, çılgına çevriliyordu:

"-Siz, ehl-i İslamsınız, gittiğiniz memleket de İslam hilâfetinin merkezidir. Bugün Fransa hükümetinin dostu olan halife-yi İslam'ın gerek kendi gerekse makâmı tehlikede bulunuyor. İmdadına bizi çağırırdı, kurtarmaya gidiyoruz. Göreyim sizi!

*Ahmed Bin Hamûd, bu tebşîr üzerine sevincinden çırpındı. Yarabbi, bu ne umulmaz mazhariyet idi! Dini, halifesi, Allah'ı uğruna harb edecek; muzaffer olursa halifenin mübarek ve mukaddes yüzünü görecek, ölürse şehid olup doğruca Allah'ına kavuşacaktı. Gitti, zabitin ellerine sarıldı; öptü, öptü... En şenih bir yalanı irtikab etmiş olan zabıt, iblisâne bir tebessümle gülümsüyor, onun âlî hissiyatıyla istihza ediyordu."*²⁴

Ancak zaman içinde gerçekler ortaya çıkmaya başlar. Çanakkale'ye gelir gelmez kendini müthiş bir harbin ortasında bulan Ahmed Bin Hamûd, sandalların içinde leş yığını halinde set oluşturan Fransız cesetlerine basarak karaya çıkabilmiştir. Bir akşam uzaktan ezan sesi duyan Ahmed'in ruhunda, kandırılmışlığın getirdiği vicdan azabı dalgaları köpürmeye başlar:

"-Allahu Ekber! Allahu Ekber!

Akşamın sükût ve sükûnu içerisinde son nağmesi uzayarak başlayan bir lahn-ı lâtif, bir ezan sesi! Bu ne? Nereden geliyor? Acaba yanlış mı idi? Rüya mı görüyordu?

-Hayyalessalâh!

*Evet, işte akşam ezanı okunuyordu. Tamamıyla dinledikten sonra bir müddet düşündü. Anlar gibi oldu. Bilmeyerek işlediği bir günah için istiğfar zamanında namazını kıldı. Kalktı; yolda, siperde doğru giderken, mesele bütün hakikatiyle tavzih etti. Fransız zabitin şeni' yalanını anladı. Ahmed, bugün bütün din kardaşlarıyla cenk etmiş, halifenin askerine kurşun atmış idi."*²⁵

Ahmed, gerçeği anlayınca önce birçok Fransız askerini etkisiz hale getirir. Ardından da kurtulamayacağını bildiği için, Fransızların eline düşmek yerine, intikam hissiyle karışık duygularını, kendine göre "şerefli bir son"la noktalamaya karar verir:

"Siperin içinde herkes uyuyordu. Yılanlar gibi sürünerek tüfengini kaptı ve siperden çıktı. Zabiti nişan alıp gebertti. Şaşkın şaşkın uyanan siperdeki efradın üzerine rastgele ateş etmeye başladı. Karanlıkta mütecavizin kim olduğunu göremeyerek düşmanın baskınına ihtimal veren Fransızlar, müdafaaya bile imkân bulamayarak sahile kadar darmadağınık kaçtılar. Ahmed'in kurşunlarından sadece birkaçı kurtulmuş ve geldikleri sahile ulaşabilmişti.

Ahmed, gece karanlığında, yol iz bilmediği bu yerde, halifenin ordusuna ilticanın bila-mümkün olacağını derk etti. Burada kalsa, sabah olunca avdet edecek kefare kendisini tutacak, İslam'a

²⁴ Ercüment Ekrem Talu, "Ahmed Bin Hamûd", *Donanma*, S. 104, s. 888

²⁵ Ercüment Ekrem Talu, *a.g.e.* s. 889

kurşun atmaya icbar edeceklerdi. Bir parça tereddüt etti fakat tereddüdü çabuk geçti. Bir hamlede silahı, kabzasına kadar göğsüne saptı. Teslim-i ruh etmişti.

Sabah olmuş, Türklerin ordugâhından ezan sesleri geliyordu:

-Allahu Ekber! Allahu Ekber!

Doğan güneş Ahmed Bin Hamûd'u kanlar içinde, yüzü semâya müteveccih, çehresi sükûn içinde olarak tenvir etti. Dudaklarında şehitlere mahsus bir tebessüm vardı!"²⁶

Kara savaşlarının devam ettiği günlerde gelen haberler, Türklerin zafere olan azmini ve inancını pekiştirmektedir:

"Çanakkale Boğazında çok şeyler oluyor. Orası Fransız ile İngilizlerin mezarı oldu. Leşlerini sürükleyip götürüyorlar. Senin oğlun, ötekinin kardeşi hep asker, hep orada... O kadar yiğitlik gösteriyorlar ki kahbe düşmanlar bile kendi ceridelerinde(gazete) yazmaktan başka çare bulamıyorlar. Yine bu düşmanlar diyorlar ki: 'Çanakkale önünde Türk'ün o kadar yavuz bir ateşi var ki cihan mislini görmemiştir.' Allah cümle gazilerimizden razı olsun. Şehitlerin şefaatinde cümlemizi mahrum bırakmasın. Âmin.

Geçen gün Muavenet-i Milliye, -ufak bir gemimiz- 'Golyat' adlı koca bir İngiliz zırhlısını torpiledi, bir dakikada batırdı. Almanların tahtelbahirleri, mel'unların 'Triyamof, Majestik' isminde iki zırhlısı denizin dibine gitti. İşte size ferahlı haberler... Şimdi âlicenap cümlemiz dua edelim. Hemen Cenab-ı Bari-i Teâlâ Müslüman düşmanlarını kahretsin."²⁷

Savaşa ait canlı kareleri içeren bir kesit de "Arıburnu" hikâyesidir. İki askerin karşılaşmasıyla gerçekleşen mini diyalog, mekânla olayın kesişmesine çarpıcı bir örnektir:

"İki asker karşılaştılar:

-Nereye gidiyorsun?

-Arıburnu'na

-Ne yapmaya gidiyorsun?

-Bal yapmaya...

Cevabı veren Konyalı bir neferdi. Sanki köyüne dönüyor; o kadar âsude, o kadar şen... cebhe arkasından... uzaklardan geliyor. Kim bilir yarasına hangi hastanede bakmışlar; taburcu olmuş; kendi başına bırakmışlar; buruşuk kaputunun saçaklı eteklerini yerlerde sürüye sürüye vazifesi başına, ateş karşısına gidiyordu. Hayatı, neşeler içinde istihkâr eden bu Konyalı fedayi Arıburnun'da can alıp verenlerin, şahadet rahîki içenlerin en küçük bir numunesi, en mütevazı bir timsaliydi"²⁸

"Kabatepe, Kanlısirt, Cesaret Tepesi" mevkilerine ait kesitlerin anlatıldığı hikâyenin sonlarına doğru, Bombacı Recep Çavuş'a dair izlenimlere yer verilir:

²⁶ Ercüment Ekrem Talu, a.g.e. s. 889

²⁷ Donanma, "Köylü ile Konuşma", Donanma, S. 96, s. 763

²⁸ Seraceddin, "Arıburnu", Donanma, S. 157, s. 1772

“Evet, onun bir mahareti vardı. Herkesten uzak... kırk elli metre mesafeye kadar bomba fırlatıyordu. İşte bunun için orduda faydeli, kıymetli bir unsur olmuş kendisine küçük fakat mümtaz bir zabıt muamelesi edilmişti.

Bombacı Recep Çavuş... o bilmem, hangi yurdun evladıydı. Bildiğim bir şey varsa bu memleketin mücahidi, bu dinin bir müdafî olmasıdır.

O, bir kahramandı; bir Müslüman'dı. Kahramanlar birbirlerine yardımda bulunmak, Müslümanlar dindaşlarına nusret etmekle mükelleftir. Boş durmaya uluvv-ı Cenabî tahammül etmedi. Cephe arkasında da faydeli bir unsur olmak istedi, şüheda arkadaşlarının son mekânını hazırlamayı deruhte etti.

Her gün siperde bombasıyla çarpışıyor, vuruşuyor; siper gerisinde kazmasıyla uğraşıyor, çalışıyordu.

Günlerce, haftalarca bu iki işi gördü, şehit arkadaşlarını toprak üstünde zelil etmedi. Yine bir gün şühedanın miktarını söylediler, gitti hepsine bir yer hazırladı. Fakat fazla bir kabir kazdı.

-Bunu kime kazdın, Recep Çavuş, dediler.

-Buraya da bir gelen bulunur; diye cevap verdi ve sonra siperdeki vazifesine gitti. Fütursuz, düşmana göğüs gerdi. Bombalarını ateşleyip fırlatmaya başladı. Birdenbire bir infilak duyuldu. Baktılar: Bir meşum bomba patlamış; o fedai mücahidin iman ile dolan göğsünü parça parça etmişti. Kanlar içinde düştü. Ma'asiyyetsiz ruhu Allah'ına kavuştu. Şehit idi, kanyla gusül olundu. Kefeni libası oldu. Sevdiği sancağına sarıldı. Götürdüler; hazırladığı boş kabre koydular.”²⁹

Savaşın sembol isimlerinden biri de, düşman zırhlısını “bir iki mermi-yi çalak ile” batırıp “Türkün adını sadrına unvan olarak yazan” Müstecip onbaşıdır:

“Türkün o büyük ruh-ı derûnunda muhrik
Ateşli, mehîb didesi mechullere nâzır
Yazmış bir iki mermi-yi çalak ile, parlak
Bir Türk adını sadrına unvan, bir onbaşıdır.

Git! Sîne-yi deryâda yatan makber-i ecdâd

Nisyân-ı duhûrun kefen-i semtini yırtısın;

Bir onbaşı mermisi ile düşman elinden

Perişân, alınıp gönderilen Fatihamızsın!”³⁰

Savaşın seyrine dair tafsilatlı anlatımlar, hatıra ve günlüklere yansıtılmıştır. İngilizlerin AE2 tahtelbahrini batıran Sultanhisar zırhlısının süvarisi Rıza Bey'in hissiyatı Rabbani Fehmi'nin kaleminden aktarılır. Turgut Reis zırhlısı kaptanı Rıza Bey, 18 Mart deniz zaferine dair üç günlük izlenim ve hissiyatını, o dönemin üslubuyla yansıtır:

“Saat on bir buçukta bombardıman başladı. Düşman ‘Hamidiye, Çimenlik’ Tabyalarına ve ‘Kilid-i bahr’ üzerine şiddetli bir ateş açmış, ‘Çanakkale, Kilid-i bahr’ sevahilimüthiş bir mermi tufanına

²⁹ Seraceddin, , a.g.e. s. 1774

³⁰ Mehmet Münir, “Müstecip Onbaşı Tahtelbahiri”, *Donanma*, S. 120, s.1661

maruz kalmış idi. Düşman toplarının şiddetli gök gürültülerine müşabih velveleleri âfâkı sarsmağa başlamış idi. Tabyaların civarına sükût eden 30,5 ve 38. santimetrelik humbaralar sâmia-hırâstarrakalarla infilâk ettikçe etrafa cehennem ateşleri saçılıyor, kara dumanlar savruluyor idi. Fakat mermiler hedefe isabet etmiyor, tabyaların üzerinden aşarak kâh arkadaki hâli araziye kesif dumanla karışık toprak kütlelerinden müteşekkil cesim ve muzlim sütunlar fırlatmakta ve kâh atık kalenin duvarlarına ve ahşab hanelere isabetle yıkıpyakmakta idi. Kısa düşen mermiler tabya siperlerinin önündeki sahilde kasırğa girdbadları gibi kâh kum fırtınaları husule getirmekte ve kâh denizin rakîd sularına çarptıkçaka 'r-ı deryadan feverân eden volkanlar gibi su kütlelerini havaya fışkırtarak siperler üzerine şelâleler yağdırmakta idi."³¹

19 Mart Cuma gününe ait tasvirler, savaş sonrası alanlara aittir:

Ba'd'ez-zevâl sahile çıkıp 'Hamidiye, Çimenlik' tabyalarını gezdim. Top menzillerini yegân yegân dolaşarak dünkü bombardmanın tesiratını nazar-ı tetkikten geçirdim. Beş buçuk saat devam eden şiddetli top atışının bunlara iras edebildiği hasar-ı şâyân hayret derecede ehemmiyetsizdir. 'Hamidiye' tabyasında yalnız bir topun kızağına isabet eden bir mermi kazağın ön perdesinden girip topun altından mailen seyrederek çıkıp gitmiş ve yalnız kazağın tahrip ederek topa hiçbir zarar iras etmemiştir. Tabyanın siperlerine isabet eden bazı mermilerin sapmasıyla iki cephaneliğin tavanı çökmüş bunlar da içeriden payendeler vurularak derhal tamir edilmiş idi. Siperlere isabet eden mermilerin oyukları da hariçten tamir edilip kapatılmış idi. Hüsn-i tesadüf eseri olarak Hamidiye istihkâmına sükût iden mermiler kâmilen top siperlerinin önünde denize veyahut siper eteklerine isabet etmiş ve kısm-ı küllisi de topların üzerinden aşarak top platformlarının arkasındaki meydana elli ile yüz metrelik mesafelerde kumlu toprağa saplanarak, cesim bostan kuyuları gibi, haftalar açmış idi. 'Çimenlik' tabyasında bir topun mazgalından giren bir mermi topa çarparak kundağını bükmüş ve topu sağ tarafa derise ettirmiş, başka bir hasar yapmaksızın arkada bulunan boş bir cephaneliğin duvarına çarparak patlayıp duvarları yıkmış idi. 'Çimenlik' kalesinin köşesine isabet eden bir mermi yarım ay şeklinde köşeyi uçurduktan sonra karşıdaki cami duvarına isabetle duvarı yıkmış ve minarenin şerefesiyle külâhı da yarım tertib uçmuştur. Mevki-i müstahkem kumandanlığı dairesine isabet eden bir mermi de binanın yarısını yıkmış idi."³²

Son güne ait izlenimlerde ise, düşmanın zayıyatı sonrası durum yorumlanmıştır:

"Düşman donanmasının daha ilk hücumda sülüsânî zayi ve hasara uğradığı halde sahil bataryalarının kudret-i tedafiyesi her türlü halden masundur. Şu halde düşmanın, ikinci bir hücumu tesaddi cüretinde bulunduğu takdirde dahi, aynı suretle münhezimen defî muhakkaktır."³³

Çanakkale Zaferi'ni kazanan askerlerin çeşitli meziyetleri de, dergide yayımlanan muhtelif türdeki eserlere konu olmuştur. Evvela, kahraman ceddinin mirasını devralan "polat pençeli

³¹ Fırkateyn Kumandanı Rıza, "Bir Türk Muhribinin İhtisasâtı", *Donanma*, S. 157, s. 1755-1757

³² Fırkateyn Kumandanı Rıza, a.g.e, s. 1756

³³ Fırkateyn Kumandanı Rıza, a.g.e, s. 1757

ihhtiyar arslan”, İslam toprağı olan bu kutsal beldeleri asla sahipsiz bırakmayacak bir şuurda sahiptir:

*“Açmış fem-i kakhârını deryâ-yısefide
İclâl ü vakârıyla yatar ihtiyar arslan
Bekler yanılıb pençe-i pulâdına düşsün
Moskof, Briton, kahbe Fransız gibi düşman
Kühsâr ü sahârisini zanneyleme tenhâ
İslam 'a siper Türk eri her taşını bekler
Ölmüş şeref-i din ile bir mecmua '-i küberâ
Gazi babalar, avn-i Hüdâ şanlı şehidler
Bir Kal'a değil, din kapısı cennet ocağı
Envar-ı ilahi ile dolan topları sönmez
Ecdâdına vâris olan asker duruyorken
Türk yurdu durur korkmayınız, düşman övünmez”³⁴*

Savaşın tanığı ihtiyat zabitlerinden Sururi, düşmanın bütün kahpeliğine rağmen Türk askerinin ruh yüceliğini, müşahidi olduğu şu örnekle dile getirir:

*“Hakka karşı başkaldıran, dünyalara sığmayan
Kendisinden dağı taşı titrer sanan o düşman
Sıklımadan yaltaklanıp ayağına düşerek:
'Kıyma genç Türk! Hiç kıyar mı bir kadına bir erkek?'
Diye senden en düşküncesine avf dileyecek...
-Ve belki de yarasından henüz sıcak kan sızan-
Senin asil, âlicenap, büyük kalbin; bu eman
Diye diye gelen fakat daha seni demincek
Kaplan gibi yaralayıp delik deşik eylemek
Hırsı ile canavarca üzerine atılan
Şimdi yorgun ve peşiman şuracığa yığılan
Bu vahşiyi, bir valide şefkatiyle affeder;
Ey Türk oğlu, bu son şeref belki de sana yeter!”³⁵*

Milletçe -Hz. İbrahim misali- ateşe atılmak istenilen bir dönemde canını ortaya koyan Türk askeri, gücünü manevi âlemlerden alarak tesis ettiği “*kal'a-yı imani*” ile bu zaferi kazanmıştır:

*“Yıkılır azm ü sebatın yedd-i kahriyle çelik
Ve kızıl tunç ve demirden kurulan kal'a bile
Kibriya aşkına dilbeste olup İbrahim
Ateş-i gülşene kalb eyledi imaniyle.*

³⁴ Ali Rıza Seyfi, “Kal'a-yı Sultaniyye”, *Donanma*, S. 89, s. 652

³⁵ Sururi, “Çanakkale'de Türk Oğluna”, *Donanma*, S. 111, s.1018

*Mucizen hatırâma aynı maal-perver
 Ve mukaddes gecelerden döküyor küsreler...
 Sen de ateşlere, hem sâikalar sarsârına
 Sîne-i azmini polâd-sebât eyleyerek
 Kâbe-i kalbini mihrâb-ı necât eyleyerek
 Bize bir şan u şeref gülşeni bahşettin ki
 Destanlar yazılı kanlı beyaz güllerine
 Altı asrın güneşi üstüne doğmuş sanki...
 Denizin hâkimi zî-saltanat-ı fahriyle”³⁶*

Çanakkale Savaşlarında öyle ibretlik tablolar yaşanmaktadır ki kahraman Türk askeri, son nefesini verirken milletini düşünmekte, varını yoğunu vatani yoluna vakfetmektedir:

“Bizce hakiki kahramanlar onlardır ki şöret-i vaka ile değil keyfiyet hareketiyle yükselir; kıymet iktisab eder. ...Dergimizde neşrettiğimiz sahib-i resm, Barbaros zırhlısının 26 Temmuz 331’deki vaka-yı garkında zâyî ettiğimiz kıymetli bahriyelilerimizden Mülazım Üsküdarlı Sabri Efendi merhumdur. Şehadeti dolayısıyla kesp ettiği şeref ve rif’at onun ruh-ı ulviyesine kifayet etmemiş olacak ki; ahiren menkıbe-yi şehadetine bir sahife-yi şeref daha inzimâm eyledi. Merhumun bâde’ş-şehade metrukâtı tetkik olunurken vasiyetnamesi bulunmuş ve bittabi açılmış. Bütün sanayi-i edebiyeden ârî bu berat-ı bülendide, bizim de gördüğümüz yüksek bir ruhun tezahürü şu birkaç satırlık vasiyetname kayıtdır:

-Düşman donanmasını yarın makhûr etmek için, lüzumu olan donanmamızın teâlîyâtı adına, Donanma Cemiyetine geride bıraktığım yegâne nakd-i yekûnum yirmi lirayı veriniz!”³⁷

Sonuçta, vatani uğruna her şeyini ortaya koyan ve üç yüz senedir gülmeyen yüzleri güldüren bu Kal’a-yı Sultaniye müdafileri, her türlü tebcile ve dualarla yâd edilmeye layıktır:

*“Ey dilberân-ı cihat, üç sene, üç yüz senedir
 Gülmeyen yüzlerimiz güldü bu gün...
 Piş-i azîm-i samedânınızda
 Düşmanın kaldı drednotları âciz... kötürüm...
 Radıyallahu teâlâ anküm”³⁸*

Ne var ki bu yüce hasletler; düşmanın vatana, bayrağa, namusa yani bütün mukaddes değerlere karşı alçakça saldırısı söz konusu olunca, yıllarca birikmiş bir kinin tazyikine dönüşür. Zira “Kırım’ın ve Kafkasya’nın ağladığı, hülyalı Nil’e mai lotusların artık dökülmediği” bir tablo karşısında, intikam hırsıyla savaşmanın vakti gelmiştir:

*“Nağmem diyor ki -Öldür! Ümid öldürenlere...
 Düşman mı? Vur! Ve bir daha vur can verenlere!*

³⁶ Ömer Fevzi, “Çanakkale 5-18 Mart Zaferi,” *Donanma*, S. 157, s. 1770

³⁷ Donanma, “Ölenlerden Kalanlara Bir Ders”, *Donanma*, S. 115, s. 1068

³⁸ Faik Ali, “Kal’a-yı Sultaniye Müdafilerine”, *Donanma*, S. 157, s.1763

Öldür düşünme! Kanla parıldat şu süngünü!
 Öldür düşünme! İşte bu günler ölüm günü!
 Ey Kal'anın şerefli, müebbed nöbetçisi,
 Öldürmek intikam ise öldürmemek mezar!"³⁹

Öldürmemenin mezar olduğu bir zamanda, "cihan girmiş makâm-ı imtihâna sell-i seyf etmiş / adâlet kahramanlık demleri çoktan gelip yitmiş"tir. Öyleyse "Osmanlı seyfinin, İslâm'a yadigâr olacak son darbeyi vurma" vaktidir:

"Koşar yüzler ile binler ve yüz binler arar düşmen
 Vatan gülşendi onlarca! Şehitlik başka bir gülşen!
 Müebbed senle din ey er, vur Allah'ın seversen sen
 Vur! Ey Osmanlı seyfi, yadigârın olsun eyyâma!

Ne beklersin cihanın güft ü gû-yı meâlinden
 Urûc et Hazret-i Yezdân'a gel nâmerd makâlinden
 Be gâzi! Hissedarsan âlem-i İslam'ın halinden
 Diyor 'Bu imtihan-ı muhteşem son kuvvetinle vur!"⁴⁰

"Esselame yâ kahraman ordu / Esselam mahz-ı şeref ü şân ordu" tebcilatıyla zikredilen Osmanlı dilâverleri, yine savaşın tanığı bir ihtiyat zabitanın ifadeleriyle, "harîm-i mülke giren düşmanı 'Allah Allah' savt-ı bülendisiyle sürüp çıkaracak"tır:

"Süngünle hasmını lertzân u kahr et
 Osmanlısın sen, bununla fahr et!
 Dök düşmanı tâgavr-ı hâke
 Yükselt livânitâk-ı eflâke!
 Sen hamle-zen seyf-i Sinansın
 Sana domdom, şarapnel ne yapsın?
 Ey heyet-i zî-ihtişâm ordu!
 Benden sana bin ihtirâm ordu!
 Bekâ u hayat, zaman senindir.
 İkbâl ü zafer ü şân senindir."⁴¹

Türk askeri; kahramanlıklarının kendilerinden değil, daima hür yaşamış ve bundan sonra da hür yaşayacağı fikriyle yoğrulmuş milletin tarihinden kaynaklandığının farkındadır:

"Şu sefil kitleyi senin darben
 Kırıyor, çiğniyor ve kurtarıyor
 Beşeri -şüphesiz- mezâlimden.
 Kılıç Arslan, Büyük Selahaddin;

³⁹ Halit Fahri, "Öldürmek İntikam", *Donanma*, S. 104, s.887

⁴⁰ Ali Rıza Seyfi, "Çanakkale Müdafaasına: Vur", *Donanma*, S. 95, s. 749

⁴¹ Nejat Tahsin, "Orduya Selam", *Donanma*, S. 116, s.1091

*Zulme karşı duran bu nâsiyeler
Kâbe'ye, dine arz-ı hürmet için
Sizden evvel bu şanlı mağrekeler
De bu imanla çarpışıp zafere
Buldular yol... Bu yolda cennet var;
Mağfîret, Hakk, şeref, bekâ, dehre
Hâkim olmak gibi fazilet var!*

*Ey mübarek yedd-i bülend-i hüdüâ!
Ey Muhammed'i tanıyan aşkıyla
Küfr ü ilhâda bir zafer aç ki
Ebedî secde ber-zemîn olsun!
Şems-i azminle bir şefk saç ki
Şeb-i gamdan beşer emîn olsun!"⁴²*

Türk askeri; tarihten gelen bir hasletin devamı olarak, “zilletle yaşamaktansa yiğitçe ölmeyi tercih eden bir ruh”la -dün olduğu gibi bugün de- kahramanca çarpışmaya devam edecektir:

*“Dün Plevne, bugün Çanakkale'nin
Arş-ı tarihe yükselen sesi:
Vatan hüsrânıyla dil-i meşhûn
Söyle ey mâder, oğluna ninni!
Yaşamaz meskenette bir millet
Boyun eğdikçe kahr u zulme; hayat
Bir çekilmez belâ olur; elbet
Daha mûnis gelir hayâle memât!*

*Ey bu mahşerde âzım-ı firdevs
Kahramanzâde, ey vatanperver!
En emin gâye, en büyük düstûr:
Ölümün arkasından koştukça
Yaşamak en şerefli hakkın olur,
Yükselir nâsiyen boğuştukça...”⁴³*

Toprağın üstündeki askerleri canlı tutan, vatan ve bayrak sevgisiyle yoğrulmuş ve onu ölümsüzlüğe götüren iman gücüdür:

*“Yüksekte tevazû'la durur Kal'a-yı Sultan;
Topraktan inen geldi ona asker ile can.
Hep askere can üstüne can vermede îman.
Ateş, su, hava, toprağı titretmede her an;
Gör askeri de secde et Allah'ı seversen.*

⁴² Ömer Fevzi, Çanakkale Kahramanlarına, *Donanma*, S. 114, s. 1055

⁴³ Ömer Fevzi, Çanakkale Kahramanzâdelerine, *Donanma*, S. 115, s. 1071

*Hasmı denizin dalgaları olsa çekinmez;
Yağmur gibi hep yıldırım inse yine sinmez;
Sağ kalsa yaşı, ölse şehadet kanı dinmez.
Al bayrağı hep gökte uçar, yere inmez
Hakk'ın yoluna can veren ölmez ebediyen... ”⁴⁴*

Türk askerindeki “vatan sevgisiyle yoğrulmuş milli birlik duygusu”;Çanakkale Kara Muharebelerinin henüz başlamadığı bir dönemde, bu ölüm-kalım mücadelesini muzafferiyetle hitama erdirecek önemli bir unsur olarak ifade edilir:

*“Dedelerden denmiş öğüd
Binler yaşar yıkılmaz yurd
Arab, Çerkes, Laz ile Kürd
Tatlı canı vermez m'ola
Cennetlere girmez m'ola*

*Düşman kanı olmuş ırmak
Su bir nurdur, görünür Hakk
Çanakkale vurdu çakmak
Yiğit cenge gitmez m'ola
Canın feda etmez m'ola ”⁴⁵*

Bu milletin gözünü budaktan sakınmayan evlatları; Çanakkale’yi, “vatan, bayrak, namus...” gibi mukaddes değerlerin timsali gördükleri için, kara günlerin ardından gelen bahar veya cennete götüren yol olarak görmüştür. Dünya için zulme baş eğenler ise bu şuura layık olamazlar:

*“Çanakkale dereleri
Alkanlarla doldu taşı
Türk oğlunun naraları
Akdeniz’i baştan aştı
Yürü kardaş! Yürü dünya baş eğecek yer değildir
Ölümden korkup kaçanlar bize lâayık er değildir*

*Arıburnu Kocaçimen
Tepeleri cennet olmuş
Geri dönmez elbet giden
Ölüm cana minnet olmuş*

*Yürü kardaş! Yürü dünya baş eğecek yer değildir
Ölümden korkup kaçanlar bize lâayık er değildir*

⁴⁴ EA, Kal’a-yı Sultaniye, *Donanma*, S. 109, s.929

⁴⁵ Ali Rıza Seyfi, “Aşığın Sazı”, *Donanma*, S. 90, s. 663

*İngiliz'e Fransız'a
 Çanakkale mezar oldu
 Fırsat verdi Tanrı bize
 Bu yıl âlem bahar oldu
 Yürü kardaş! Yürü dünya baş eğecek yer değildir
 Ölümünden korkup kaçanlar bize lâyük er değildir”⁴⁶*

Elbette ki “Allah, din, vatan, bayrak, millet, namus...” uğruna şehadet mertebesine ulaşmak, Türk askeri için nihai hedef olmuştur. Zira “Ey Mübeccel şehid-i hürriyet / Seni hürmetle yâd eder millet”⁴⁷ gibi dizelerle övülen şehitlerimiz; meleklerin karşılayacağı âlî makamlara yükselmektedir:

*“Ey muhterem şehidimiz
 Ey yaşayan mes’ud ölü!
 Kazandığın şâni düşün;
 Tabutun sancak örtülü!*

*Seni ey muhterem şehid
 Melekler eyler istikbâl!
 Akla durgunluk verir
 Fevk’ül-tasavvurdur bu hâl!*

*Yüksel şerefle ey şehid,
 Hakkındır âsumâna çık!
 Sence bugün bir engel yok:
 Tâ arşa dek cihan açık!”⁴⁸*

İşte bu muazzez düşünce, birçok genci; -bayrama, düğüne gider gibi- Çanakkale’ye sürüklemiştir. Şehitlik nimetine kavuşmak için, birçok düşmanı tepeledikten sonra, vücudun toprağa ve ruhun göğe vuslatı ne ulvi bir lezzet:

*“Çanakkale... Çanakkale...
 Düşündüğüm budur bütün.
 Zihnim yorgun ve durgunken
 Birçok düşünceyle bugün.*

*Birçok düşman tepeledim
 En sonra düşmüşüm yere.
 Hissediordum ki ruhum
 Yükselmekteydi göklere.*

⁴⁶ Ömer Fevzi, “Çanakkale Türküleri”, *Donanma*, S. 126, s. 1251

⁴⁷ Mehmet Münir, “Şehit Niyazi Bey”, *Donanma*, S. 120, s.1761

⁴⁸ Hazerzade Rüştü, “Şehid”, *Donanma*, S. 117, s.1099

*Lâkin şehadet ânı? Ah!
Bâlâter... pekbâlâtermiş.
O nûr içinde gördüğüm
Sordum, 'peri-yi zafer'miş!'"⁴⁹*

Türk askerinin şehadet yolculuğundaki vazgeçilmez silahı, süngüsüdür. Onunla bir yandan vatanına ve namusuna kasteden düşmanı tepelerken öbür yandan da kendisine cennet kapılarının kilidini açtırır:

*"Türkün süngüsü meşhur
Tarih ile sabit bu.
Süngü hücumunda Türk
Yükselir arşa doğru!*

*Süngüsüyle açtığı
Cennet kapıdır.
Hasmın sinesi kilid
Süngü, anahtardır.*

*Şehitler hep sevinçle
O kapılardan girmiş.
Görür ki Hakk onlara
Tac u hil'at giydirmiş!"⁵⁰*

Cepheadekilerin vatani savunmak için canla başla mücadele edişi, orada ne büyük bir savaşın olduğu, bu savaşın zaferle kazanılmasının Türk insanı için ne denli önemli olduğu bu şekilde ortaya konurken; cephe gerisinin hüznü, hasret ve özlemleri de farklı türdeki eserlerde konu edilmiştir. Cepheadekilerin hasreti, geride bıraktıklarıyla hayalen beraber olma şeklinde tezahür etmiştir:

"Kanlı bir günün akşamı... Hasan, seher ile başlayan ve ancak gurubdan bir saat evvel düşmanın hezimetleriyle neticelenen şanlı bir harpten sonra, arkadaşlarından uzakta bir kayanın üstüne yaslandı... Kavalını cebinden çıkardı, onu köyünden ayılırken torbasına koymayı unutmamıştı. Geçen Balkan Harbinde de aynı kaval ona refakat etmişti. Kavalından çıkan bazı medîd, bazen kesik inilti onlara kulaklarının uğultularını unutup, köyüne ait bir yığın hatıratı fiskeliyordu.

Geniş kırlarında bahar günü bir köy... Ahırlarına dönen sürülerin çingirak uğultularından başka ortalıkta hiçbir şey yok... Sonra oldukça vasi bir tarlanın ortasında küçük bir kulübe... Kapısında iki kadın, bir ihtiyar erkek, bir de çocuk... Kadınlardan biri ninesi biri kardeşi... İki de ellerinde bir işle meşgul... Nine ara sıra kederli gözleriyle uzaklara dalgın bakıyor... Baba, yorgun yatıyor... Çocuk, -yeğeni- her şeyden bîhaber, neşesiyle tavukların peşinde... Daha sonra gölgeli bir yol... Her iki tarafında civıltılı bir orman... Uzaktan bir genç kız, omzunda testisi mağmum ve

⁴⁹ Hazerzade Rüşti, "Şehadet Ânı", *Donanma*, S. 120, s.1162

⁵⁰ Hazerzade Rüşti, "Türk Süngüsü", *Donanma*, S. 114, s.1055

mütefekkir ilerliyor... Yanaklarının gülü biraz soluk, gözleri nemli... Epey yürüdükten sonra, dinlenmek için yolun kenarına bir taşa oturuyor... Eline bir papatya alıyor, yapraklarını birer birer koparıyor: ‘Şehit mi, gazi mi? Şehit mi, gazi mi?’ Sonra?

Daha çalacak, daha düşünecekti... Fakat uzaktan bir boru, herkesi uykuya davet ediyordu. Hasan kalktı, mühmel ve kesin adımlarla yürümeye başladı... Sessizce uyuyan kâinata yüksekten bakan ‘ay’ bile Hasan’a artık uyku tavsiye ediyordu. Çadırına geldiği zaman bütün arkadaşları:

-Ooo! Hasan, nerede idin? Dediler... Hasan hâlâ o sehhar hayalâtı ile mest:

-‘Köyümde!..’ diye mırıldandı.”⁵¹

Kendisinden beş yaş büyük bir onbaşıyla önce cephede karşılaşılan yirmi yaşındaki Fidan Çavuş; vazifesini yerine getirmek için acele eden bu siyah bıyıklı gençle hasbihal yolunu arar:

“En önde kılınca hayvanının kalçasını döven nefer... Nefer mi? Bilmiyorum... Yanındakilerine kumanda ettiğine bakılırsa, o, galiba onbaşı idi... yirmi beşlik olan bu genç, gün dönmeden karargâha yetişmek için vücudunu artık tamamıyla atının üzerine uzatıp, şiddetle haykırdı:

-Sağa ileri... Küçük tepeler... Marş marş!

Üzengisini tuttum.

-Ne oldun? İşin o kadar aceleme mi? Bak, yeni konuşacaktık. Gideceğiniz yer, nerde?

-Uzak, buradan öteye...

-Çok mu uzak?

Başını salladı. Sanki mühim ve müşkül bir iş yapacaktı.

-Bilmiyorum uzak mı? Zaten aklım da ermez; Ama şu var ki, çağrıldığım günden beri aylardır, ses gelen taraflara koşuyorum. Lakin daha ağlayanların, saç yolanların ağlayıp saç yolduğu köyleri bir türlü bulamadım. O uğurda girdiğim ateşler bana sudan serin geldi. Beni sardıkça gürbüzleştim. Bırak, yolumda garip garip dinelme! Bakışın, evliya türbelerinin kandillerinden ferli... Dursam dermanımı alacaksın. Koyver gideyim. İstersen benimle gel, yoksa bir diyeceğin mi var? Eğer bana bir diyeceğin varsa biz şu Balkanların, ta... Şu kırmızılıkların ilerisine varıyoruz, anladın mı? Şu Balkanların ötesi... Efendi sağ dönersem...”⁵²

Fidan Çavuş, bir müddet sonra, onbaşıyla kolu ve başı sarılı halde sedyenin içinde istasyona götürülürken karşılaşıp. Kendisi cepheye, onbaşı köyüne gitmektedir:

“Hem esasen, eğer köyüne yaralı ve rütbeli dönmeseydi, yaralı ve nişanlı dönmediği takdirde kumrulu nişanlısı ona varmayacağını kaç defa yeminlerle söylememiş miydi? Hatta ne olursa olsun! Topal, çolak... Fakat mutlaka şerefli gelecekti. Köy, ona türküler yakacak, genç kızlar destanlarını tarlalarda teganni edecek...

Artık memleketine eksik vücudunun göremeyeceği hizmetleri yüklenebilecek, ölüm ve kan sevdalı bir halefiye yetiştirmek lazımdı. Filvaki sol kolunu kesmişlerdi. Bir ayağı sakat ve kısa kalmıştı. Zararı yok! Böyle yaralı ve eksik aza köye dönmekten kim utanır? Ses gelen taraflarda inleyen şikâyetleri dindirmeye can atanlar, kusurlu olsalar da, ayıplanmazlardı. Onun yegâne ümidi, bir

⁵¹ Cevad, “Harb Akşamları”, *Donanma*, S. 99, s. 810

⁵² Çağlayanlar, “Onun Ümidi”, *Donanma*, S. 100, s. 828-829

iki hadme ile ölememek fakat... Hayatını, vatanının gayeleri uğrunda ilelebet feda etmekten çekinmemekti. Bugün, kendini koldan ve bacadan mahrum kılanlara karşı, yakın bir atide hemen yarın, hesapsız can alacak vârisler büyütüp, ona intikamından, sevgilerinden ayırdığı hediyelerle süslü bir zafer sırrı aşılayarak, serhatlere, düşmanlarına yollayacaktı. Ve giderken:

-Oğlum, diyecek, dünyada en büyük zevk, çirkin olduğu halde sevinli ve aziz bir hatıra, bir nişan taşımaktır.”⁵³

Cephe gerisinin asıl kahramanları ise hanımlardır. Eşini ya da nişanlısını askere gönderen, geride onların bıraktığı işi yapan, dönecekleri günü dört gözle bekleyen, şehadet haberini büyük bir tevekkülle karşılayan, şehit yavrularını büyüten ve bir uzvunu kaybetmiş halde memleketine dönenleri karşılayan; hep hanımlar (Çakır2009, s.24) olmuştur. Çanakkale Savaşları başlayınca, yıllardır gidip de dönmeyenlerine ağlayan anaları ya da eşleri, yeni ayrılıklar bekleyecektir. Ana, evladından kopmak istemese de, yüreğine şehadet ateşi düşen yiğitleri tutmak mümkün olmayacaktır:

“-Sen gel oğlum, baban asker, dayın asker;
Amcan da o gün asker iken hep şehit oldu.
Bir sen kalakaldın meleğim, onca şehitten:
Gel başını yasla dizime, sözlerime kan;
Hep kan döküyor didelerim, eşke bedel kan!

-Almak babamın kanını düşman neferinden,
Bir uhde-yi mukaddes ile kalbim yanıyorken...
Düşman ayağı makber-i İslam'a basarken...
Gel bak yüreğim yarasına ey sevgili annem!
Durmam giderim, cenk ederim, cenk ederim ben!”⁵⁴

Yüreğine taş basan ana, evladındaki iştiyakı da görünce, vazifenin kutsiyetini hatırlatıcı öğütlerle, oğlunu bu mukaddes göreve hazırlar:

“Askerliğin fazileti pek büyüktür, bunu bil!
Çünkü bunda gazâ vardır, ölüm vardır, kan vardır;
Bu vatanın hukukunu, hifz eder mi acep il?
Onun için bu ocakta satvet vardır, şan vardır!
Bu milletin gölgesinde yaşadıkça yavrucak;
Her tarafta gezer, tozar; sonra geri gelirsin.
Askerlikte tüfeğine, silahına temiz bak;
Dine ait vazifedir, bunu sen de bilirsin.
Harb olursa kadın gibi kaçmamalı ölümden
Bu, din yolu; Hakk yoludur. Hiç düşünme bizi sen.

⁵³ Çağlayanlar, Onun Ümidi, *Donanma*, S. 101, s. 859-860

⁵⁴ Mehmet Behçet, “Ayrılırken”, *Donanma*, S. 123, s.1118

*Kadın gibi yaşamaktan, ölmek daha hayırlı;
Şehid olmak, ün kazanmak; dünyada bu en âli
Bir rütbedir... Asker için bundan büyük fazilet
Hiç olamaz... hele elzem askerlikte itaat... ”⁵⁵*

Bu duygularla evladını cepheye yollayan ana, “babasının ve bütün mazlumların öcünü alması” ve muzafferen dönmesi temennisiyle, oğlu için niyazda bulunur:

*“Ey Türk eri, ey Osmanlı askeri!
Anasının kuzusu, harb ejderi!
Çıktın fütuvv-ı cihada arş ileri!
Kucakla, kokla peri-yi zaferi!
Ey vatan, din muhafızı ey yiğit!
Salimen git, muzafferen avdet et!*

*Muzaffer ol oğlum, İslam'a şan kazan;
Kahramansın, sana budur yakışan!
Levs-i âdâdan gayzlansın vatan,
Fahr eylesin yararlığınla baban!
Ey vatan, din muhafızı ey yiğit!
Salimen git, muzafferen avdet et!”⁵⁶*

Anadolu kadınının eşini, nişanlısını dış görünüşü ile değil; manevi değerleri ile sevdiği, erkeğine büyük bir sadakatle bağlı kaldığı muhakkaktır. Bu durum, cepheye giden mektuplara da yansımıştır:

“Bizi hiç merak etme! Zeval bulmasın, devletimiz her eksikimizi veriyor. Geceleri kalkıp da nineni, tesbihi elinde, boynu sarkmış, kibleye karşı görünce seviniyorum. İkimizin, yarı geceden sonra senin için, ah nasıl temiz bir kalple şeyi... şehitlikler dilediğimizi bir görsen!

Ya gazi gel... yahut... Allah'a git! Bize bunların ikisini yapmadan kavuşmak fikrini güdenler varsa... Onlara söyle, haykır, işittir... Bak, ne söyle biliyor musun? 'Anadolu, şehitlerin anası... işte o kadar...'

Demir büyüyor, odada yalnız kalır kalmaz, kapıya emekleyerek sokulur. Tâ aşağıdan kulağıma kadar gelen çağırışları... ooofff... 'baba, baba!' Mektuplarını eksiltme! -zevcen-”⁵⁷

Çanakkale Cephesi'ne türkülerle ve gözyaşları arasında gönderilenler; vatana ve mukaddesata hizmet şuuruyla, arkalarında nice acıklı hikâyeler bırakarak, sonsuzluğa açılıyordu:

“Tiz ve boğuk bir düdüğü, fezanın ince tülünü parçalar iken raf raf ayyuka yükselen (padişahım çok yaşa...) ıyd'iyesi muhiti sarsıyordu... Şimdi ağır bir gürültü ile dönen vapurun pervanesi, rıhtımın kenarına beyaz ve serin bir köpük kasırgası savuruyorken buz üstünde kayan ağır ve büyük bir

⁵⁵ H İbrahim Bahri, “Ana Öğüdü”, *Donanma*, S. 120, s.1061

⁵⁶ Hazerzade Rüştü, “Seferber Oğluma”, *Donanma*, S. 123, s.1118

⁵⁷ Hakkı Tahsin, “Hasret Yılı”, *Donanma*, sayı. 127, s.1260-1262

kızak gibi rıhtımdan ayrılıyor; rıhtımda bir hüziün ve meserretle yaşaran gözlere, bu ânın müessir ihtisasatını yaşıyor, yaşatıyordu.

Bu kümeden ayrılan iki kadın, müphem bir sürurun mugşi raşelerini yaşadıkları anlaşılın tebessümlerle Kadıköy iskelesine doğru gidiyorlardı. Birisi çok genç, diğeri ihtiyardı. İhtiyar kadın, ufkun esrarengiz maveralarına dalgın ve medîd nazarlarla bakıyordu:

-Benimki -torununu söylemek istiyordu- iki defa yaralandı. Kanlar içinde geldi, şanlarla gitti. Son gelişinde kanlı başını ve ağzını ellerime sürerek helallik diledi ve sonra titrek bir sedayla:

-Nine, dedi, babam Allah'ına kavuştu.

Keder etmedim, din uğruna Allah'ına gitmiş, ne olur?"⁵⁸

Ya, şehitlik haberi gelince... O günden sonra, zaman bir türlü geçmez; anaların bacıların yürek yangını, şehitlerinden kalan hatıralarla her gün tazelenir:

"Bu kutu mukaddesti. İhtiyarın, üstündeki tozları ihtimamla üfürüşünden ve baktıkça gözleri biraz daha buruşarak göğsünüün kabarıp çarpmasıyla çarpınmasından öyle anlaşılıyordu. ...İçinde bir yığın kâğıt vardı. Hepsi buruşmuş, hepsi kirlenmişti. Belliydi ki senelerden beri tazeliğini kaybeden bu kâğıtları; zaman kadar, gözyaşı da, hasret ve elem de yıpratmıştı.

...Kapı tekrar açıldı, genç bir kız içeri girdi.

-Ne o anne, yine mi? Lakin sen, onun saadetini ve kazandığını düşünmüyor musun?

-Ah yavrum, o ahiretini kazandı! Biliyorum; ama ben oğlumu kaybettim. Bir daha oku kızım, şu sonuncu mektubu.

Ve destenin içinden bir mektup çıkardı. Artık kızı da ağlıyordu."⁵⁹

Türk kadınının fedakârlık boyutunu ortaya koyan bir diğerk tablo da, kocasını denizlerde kaybetmiş ve ondan kalan parçasını -evladını- büyütmeye çalışan fedakâr bir eş ve anne modelidir. Kadının, kocasının ailesinden bahriyeli olmamış kimse yoktur ki coşkun, muhteriz denizlerin asırlardan beri sinesinden kopup gelen sesine, o mehîb ve ebedi çağrısına itaat etmemiş bulunsun:

"Pencereye yakın, eski zamanlar yadigârı bir beşiğin başında, saçları perişan, yüzü elleriyle kapanmış genç bir kadın diz çökmüştü. Saatlerden beri bu vaz'-ı perişanda idi...

Ve kocasının kaptanı bulunduğu torpido botun bir can bile kurtulmaksızın düşman gülleleriyle gark olduğunu bildiren beyaz gazetenin kara yazıları ayağının dibinde bir samt-i meş'ûm ve muannitle hâlâ ona bakmakta idi.

Genç kadın beşiğin üzerine daha ziyade eğilerek mini mini çocuğunu pür helecan sinesine yaklaştırdı:

- Sen denize çıkmayacaksın, meleğim...

Ve şiddetle hıçkırıyordu:

- Sen beni hiç bırakmayacaksın!"⁶⁰

⁵⁸ Arif Oruç, "Ölmez Bir Hatıra", *Donanma*, S. 100, s. 826

⁵⁹ Nüzhet Haşim, "Şehit Anası", *Donanma*, S. 119, s.1142

Bedbaht kadın; ilki Yıldırım Beyazıt, ikincisi Fatih, üçüncüsü Barbaros Hayrettin Paşa zamanından gelen üç şehitle konuşur. Boş görünen ıssız odanın içindeki uzun boylu ve geniş omuzlu, çene kemikleri büyük, yüzü haşin son hayalet; garip bir tebessüm ve uhrevi tekellümün ağırlığıyla, kadına kaderini hatırlatır:

“-O da şüphesiz benim Yıldırım Beyazıt zamanında yaptığım gibi dini, milleti, Padişahı için denizde kavga edecek. Her ne kadar ikimizin arasında uzun asırlar varsa da kan, yine o kandır! Bekle görürsün, kızım!

Ben Fatih ile büyük Bizans şehrini Osmanlı gemilerine kapayan zincirin önünde, Rodos surları altında düğüştüm; bu çocuk da benim gibi, milleti uğruna ve bir Boğazda düşmana ölüm darbesini vuracak ve sen o zaman iftihar edeceksin...

Bil ki ben bile Oruç Reislerin, Barbaros Hayrettin Paşaların yiğüliğine yüreğimi bağlayarak dinimizin, milletimizin düşmanı cihangir İspanyollarla dövüşmek, Fas'ta, Cezayir'de, Tunus'ta, Trablus'ta inleyen İslamiyet'i onların sert kılıcı altından kurtarmak için kürekli tekneler ile o kimsesiz, metruk İslamiyet'in yurdu şimal-i Afrika yalularına ilk Türk kafilesiyle gittim... Vurdum, vurdum!... öldürdüm ve öldüm!...”⁶¹

Kadın, çocuğuyla bu hayalet-i kadîmenin çehreleri arasında büyük bir yakınlık olduğunu sezer; fakat bir şey yapamaz. İhtiyar korsan, önce çocuğa sonra da anasına hitap etti:

“-Uzat yavrum, ellerini bu kılıca! Bir gün gelecek bu zaîf eller de vatan uğruna bu kabzayı pehlivan parmaklarıyla tutacak!

Sonra kadına söyledi:

-Der-hâtır et ki, bu memleketleri size bırakan kahramanların mezarı çiğneniyor, aklına getir ki, bir gün sizin hatırat-ı âbâ ü ümmühâtınız da bir (kaffe-şantan)'ın (müzikli-içkili mekanlar) eşliğinde hâk-i pay-ı süfehâ-yı ağyâr olacak! Düşün ki, bu harîm-i ismetinde o zaman Osmanlılığın, İslamlığın efsane olmuş ihtişamına, cihanı boyayan al kanına isbat-ı matem edebilecek bir bâkire-i millet kalmayacak! Biz yüzlerce seneler evvel bu düşünce ile tatlı canlarımızı düşmandaki kanlı kılıçlara verdik, sen de Osmanlı kadını, Türk zevcesi isen bu yolda en tatlı oğlunu vereceksin ve denizden, oğlunu dalgalara çağırın o ses gelecek!”⁶²

Meçhul sesin kimliğini açıklaması ile “bedbaht kadın”; “fedakâr bir anne”ye dönüşecek ve kutlu bir kaderin parçası olduğunu anlayarak, bir anne feryadına sarmaladığı oğlunu da aynı kutlu kader için büyütecektir:

“-Ben ise çocuğumu görmeden denizde boğuldum; sanki denizin sesi beni çağırmişti.

Kadın mütecezzib ve ihtiyarsız sordu:

-Çocuğunuz mu? Hâlbuki gençsiniz.

⁶⁰ Salime Servet Seyfi, “Nidâ-yı Emvâc”, *Donanma*, S. 157, s. 1758

⁶¹ Salime Servet Seyfi, *a.g.e.* s. 1759

⁶² Salime Servet Seyfi, *a.g.e.* s. 1759

-Evet, gencim ve bir zaman genç idim! Ailemin, kabristanı olan denizden beni çağırın sesi duydum, durmak kabil değildi, kızım, hatta size benzemese de sizin kadar güzel olan bir kadın benimle gitmediği halde...

Tayfun uğulduyordu. Ben ve beş yüz Osmanlı oğlanı nihayetsiz girdaplara, siyah ölümlere çağırın ve ihtiyar (Ertuğrul) fırkateyninin son demine kadar vefakâr armasını parçalayan tabiatın bu kudurmuş naraları içinde (Navarin)'de şehit olan dedemin, (Sinop)'da gemisini Moskof'a vermemek için eliyle havaya uçuran hayal meyal bildiğim babamın sesleri vardı.

Kadın, niyazmend sordu:

-Ya çocuğunuz?

-Çocuğum, şimdi mağribte meşriki kucaklayan denizde kanı dün benim kanıma karışmış olan senin zevcendir! Şu çocuk için de onu kucaklamak hasretiyle inleyen dalgalardan, asırlardan beri denizlerin muzlim mağaralarından uzayıp gelen sesler artık bizi rahatsız ediyor. Büyüt, kızım, çabuk büyüt! Sesi şimdiden geldi. Yolcu yolunda gerek!

Her şeye lakayt-ı nısfu'l-leyl ve ancak mesutlara sabah getiren güneş, bu genç Türk kadınıni beşiğin ayağında hala ağlar bulmuştu!"⁶³

“Donanma” da Çanakkale Savaşı Sonrasına Dair Yazılar

Çanakkale müdafaasında Türk milleti, en aziz varlığı evlâdını esirgememiş; köylüsünden münevverine ve âlimine kadar bütün millet, göğsünü düşmana siper ederek metin bir kale olmuştur. Ve bu vatan savunması, başka gazete ve dergilerde olduğu gibi, *Donanma*'da da, muhtelif türde birçok sitayişkâr yazının kaleme alınmasına vesile olmuştur. Savaşın sonlandığı günlerde yükselen bir yakarış, bütün yaralı gönüllerin “Âmin” nidalarıyla mukabele edecekleri türdendir:

“Ulu Tanrım, bizi muzaffer buyur!
Bahtımız bir hayli zamandır uyur.
Sancağımız yüksekte dalgalansın,
Şanımızı bütün cihana duyur!
Müslümanlık, Osmanlılık şanımız
Feda olsun bu uğurda canımız!

Ulu Tanrım, senin yardımınla biz,
Mısır'a, Hind'e, Afgan'a dek gideriz.
İşte o gün sevindirecek bizi
Milyonlarca kardeşle birleşmemiz!
Müslümanlık, Osmanlılık şanımız
Feda olsun bu uğurda canımız!"⁶⁴

⁶³ Salime Servet Seyfi, a.g.e. s. 1760

⁶⁴ Hazerzade Rüştü, “Niyaz”, *Donanma*, S. 122, s.1187

Savaşın yapıldığı Gelibolu yarımadasında, bu kahramanlık destanının izlerini sürülmeye çalışılır:

*“Ey taşı mermi-yi dehhaş adüvden menkûş
Deresinden duyulur velvele-yi cenk ü hurûş
Çemen ü zühresi hûn u cesed hasm u şehîd
Şânının, kıymetinin çâresi isâr-ı medîd
Diz çökün! Sahiline mai semâ mai deniz
Kahraman meşhedinin şânını yâd eyleyiniz!
Milletin pâ-yı celâli buralarda yürümüş
Burada necm ü hilâli dam u âteş bürümüş
Burada Türk ili arslanları dökmüş al kan
Burada âteş ü hûna hased etmiş volkan:
Gidiniz! Sahiline necm ü semâ mâi deniz
Orada milletimin şânını yâd eyleyiniz!”⁶⁵*

Bu yolculuk sırasında, -benzerleriyle mukayese edilmek suretiyle-, Çanakkale destanının, bu toprakların görüp görebileceği en büyük kahramanlık tablosu olduğu zihinlere kazınır:

*“Yine mi İngiliz’in bandırası yırtılacak?
Yine mi Dardanel’in sahili tarih olacak?
Oh; siz ey dereler, ufka koşan mâi deniz
Yüz asırdır bu sevhilde akıp inlediniz!
Görmedi hiçbiriniz böyle mehib hengâme...
Truva destanı, Dâra masalı, Şehnâme
Bu hakikât-i ulviye şîâ’ında yanar...
Bu sefil Garb, bu heyûlâ-yitehî, bir canavar
Gürlesin topları bin zırhlısının, sanki ne var?
Sorsanız: -Kal’a-yı Sultaniye nerede? Neresi?
İşte, der, Türk neferi, düşmanımın makberesi!”⁶⁶*

Bazen de, 18 Mart sabahı Çanakkale’de kopan kıyametin başlangıcı tarif edildikten sonra, tatlı bir zafer hatırası tasviri yapılır:

*“Bir sabahdı... Çanakkale önünde
Bizi târâc u mahv için mağrur
Bir muazzam donanma geldi akûr
Boğazın medhalinde durdu yine
Nâgehân bir tarraka koptu... bütün
Zırhlılardan açıldı bir ateş*

⁶⁵ Salime Servet Seyfi, “Gelibolu Şıbh-ı Cezîresi”, *Donanma*, S. 122, s. 1187

⁶⁶ Salime Servet Seyfi, “Kal’a-yı Sultaniye”, *Donanma*, S. 157, s.1743

Şimdi mâziye kalb olan bu cidâl
 Türk'e bir devr-i mesâdet açdı
 Çünkü üç zırhlı gayb edüb kaçdı
 Kahbe düşman gark-ı yeis ü melâl;
 Çünkü asla geçilmez bu yol
 Çünkü oldu Çanakkale Boğazı
 İngiliz'le Fransız'ın mezarı
 Türklerindir müebbed İslambol"⁶⁷

Ve ardından, bu kutsal toprakların asla düşman çizmesine ezdirilmeyeceğine dair ahd u peyman yinelenir:

“Biz Türk eriyiz; şanlı güzel bayrağımız var
 Tarihimize nam verecek şanlı sancağımız var;
 Düşman! Seni kahreleyecek kuvvetimiz var,
 Dünyaları tedhîş edecek satvetimiz var;
 Türkün ezecek kuvveti var; kendi ezilmez,
 Dünya şunu bilsin ki: Çanakkale geçilmez!”⁶⁸

Bu destanın en ağır faturası, geride kalan yetim çocukları olmuştur. Bir bayram gününün sevincini bile idrak edemeyen bu çocukları, vatanın düşman zulmünden ilânihaye kurtuluşu bir nebze teselli edebilecektir:

“**Selim**

Sizinle ben nasıl oynar, güler, safa ederim
 Dokunmayın bana; cidden melûl ü pür-kederim
 Şehit düştü geçenlerde kalede pederim
 Anam da öldü, bugün bir yetimdir bedenim
 Bugünkü gün bana bayram-ı rûz-ı mâtemdir
 Yüzüm gülerse gönlüm hazîn ve pürgamdır.

Halim

Selim kalmadı hacet sana, bana asla
 Yetiştî asker-i İslâm'a nusret-i Mevlâ
 Bizimle fahr ediyor şimdi âlem-i bâlâ
 Âdiuvv ü din-i mübin kaçdı kaleden hâlâ
 Münevveriyetini görmedik mi beş Mart'ın
 Muzaffëriyetini duymadık mı beş Mart'ın

⁶⁷ Necmeddin Sahir, “Hatıra-yı Zafer”, *Donanma*, S. 157, s.1760

⁶⁸ Necmeddin Sahir, “Çanakkale Geçilmez”, *Donanma*, S. 157, s.1761

Selim

*Demek ki süngüleri, toplarıyla sertâser
 Adüvden aldı bugün intikam askerler
 Atam da yok ise, babam da şehit ise ne keder
 Anam, babam vatanımdır; beni mutayyep ider
 Halim! Öyle ise ben de şaduman olayım
 Gidüp seninle bugün seyre kâmuran olayım!*⁶⁹

Evet, I. Dünya Savaşını iki yıl uzatan Çanakkale Savaşları, düşmanın sinsice kaçışıyla noktalanır. Son düşman askerinin de Seddülbahir’i terk edişi, Türklerin zaferinin dünyaya ilanı anlamına gelmektedir:

“Yirminci asır, kuvvet ve silah-ı tahrip namına ne varsa almış, gelmiş; hepsini senin başında patlattı. Delip deşecek, kahredecek ne bulduysa hepsini senin kalene, göğsünün kalesine tevcih etti. Üzerinde cehennemler patladı, yerlerden gayyalar fışkırdı, ellerin ezeli his ile rahmet dilemek için açıldığı semâlerden bile ölümler, oklar yağdı. Sen yine orada, elinde süngün, göğsünde sönmez imanla yine oradaydın.

Asırların cehennemî dehalarıyla buldukları kahr u tahrip vasıtaları bu zırhta, çelikte, betonda, toprakta muvaffakiyet veren ateşler; senin çürümüş sınırlarında, zehirlenmemiş kalbinde, senelerdir memleketin başı üzerinde döndürdükleri desise ve cinayet-i siyasetleriyle ser-nigün edemedikleri ırkının azimli, imanlı göğsünde soğudu ve seni yakamadı, sarsamadı. Kanlar döktün ki ne kadar gurublar boyar, bütün tepelere kandan puşide giydirdin.

*Şimdi senin de düşmanlara yağdıracak volkanların, yıldırımların vardı. Sen de muazzam, haşrengiz bir musiki besteliyor; bir hâile hazırlıyordun. Fakat onlar beklemediler, bekleyemediler. Kaçtılar. Bayraklarında medeniyet ve namus-ı insaniyeti taşıdıklarını iddia eden düşmanlar; ayaklarının altına bayraklarını, namus ve şereflerini, ölümlerini bırakıp kaçtılar. Korkak hırsızlar, cânîler gibi kaçtılar.”*⁷⁰

Çanakkale’de Türk Ordusu kendisine düşen vazifeyi yerine getirmiş, imkânları dâhilinde karşısındaki, her türlü teknolojik üstünlüğe sahip donanma ve kara gücüne karşı atalarından tevarüs ettiği cengâverliği sergilemiş, göğsünü bu hayâsız son Haçlı saldırısına karşı siper etmiştir. Bu kanlı günün şahitleri de, müşahede ettikleri bu emsalsiz tarih yaprağını kalemleriyle kayıt altına almıştır:

“Geçmiş asırların; bazı karanlık ve ağır bir durgunluk, bazı serseri bir kımıldanma yahut da kasırgalı sadmelerle sarsılan cereyanı içinde 1914-1915 senesi; etrafında kızıl dumanlar dalgalanan bir kan ve kemik âbidesi halinde yükselecektir! Bizden sonra gelenler, yeryüzünde

⁶⁹ Üsküdarlı Talat, “Halim ile Evlad-ı Şühedâdan Selim Beyninde”, *Donanma*, S. 157, s.1755

⁷⁰ Rabbani Fehmi, “Kaçtıkları Gün”, *Donanma*, S. 125, s. 1235

böyle milyonlarca insanın bir cinnet sârâsı ile birbirini boğazlayıp parçalaması karşısında derin derin titreyecekler. İşte biz, bu kanlı günün şahidiyiz!

...İşte 1914-1915 senesi 'Türk milli vicdanı'nın ateş bayramıdır! Beşeriyetin üstüne bir kâbus gibi çöken İngiliz heyulasının bütün nüfuzunu bir çürük tekne gibi kırdık, dağıttık! Fransızların tahakküm eden zalim kuvveti karşımızda eridi. Çanakkale'de Türklerin mert göğsü, üstünde her kuvvetin dalgalar gibi parçalandığı yalçın bir kaya oldu: Top, bomba, süngü, bütün ateşler bu masum kayaya çarpınca tarumar oldu. Irak, Süveyş, Kafkas ve Çanakkale'nin bir çevresi, böyle tazyik edildikçe infilak hassası artan bir kuvvetle Türk ruhunun taşkınlığını arttırıyor: İşte bugün, bir sene evvelkinden hem de pek çok kuvvetliyiz! Daha ziyade dövüldükçe salâbeti iki kat olan sağlam demirler gibi, her top ve her süngü darbesi, Türk ruhundaki gizli istidâtları canlandırıyor: Muharebe istediği kadar uzasın!

... Türk'ün ezeli bir aşk ile kaç bin senedir arkasında koştuğu meçhul saadetin bugünkü şekli, ırkının her ferdini sancağının etrafında toplayıp âlemşümul bir saltanat kurmaktır! Biz gençler, yüreğimizde derin bir ateşle yanan bu aşkın artık dudaklarımıza kadar taşıdığını hissediyoruz ve haykırıyoruz: Sancağa yer!"⁷¹

Buraya kadar görüldüğü üzere, bu cansiperane direniş; farklı türdeki edebi metinlerle, *Donanma*'nın sayfalarına taşınmıştır. Araştırmanın sınırlılığı kapsamında, örneklemelere dâhil edilemeyen muhtelif türde birçok çalışma daha mevcuttur.⁷² Hem Türk askerinin hem de fedakâr Anadolu insanının moralini yükseltici bu çalışmalarda dikkat çekilen temel husus ise, kazanılan zaferle bu işin bitmediği aksine yeni bir başlangıca kapı araladığıdır:

"Ey Çanakkale evlatları! Bir daha nerede buluşacağız? Sizi yalnız Çanakkale'de değil, her yerde her sahada, âlemde, fende, sanatta, bütün hayatta bulmak görmek isterim. Buna inan ki, işte o gün, ebediyen kurtulduğumuz gün olacaktır." Rabbani Fehmi, *Dönüş*, *Donanma*, S. 157, s. 1768

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çanakkale Muharebeleri, Türk ve dünya tarihinin en önemli savaşlarından biridir. Çanakkale müdafaasında Türk milleti; en aziz varlığı evlâdını esirgemeyerek, köylüsünden şehirlisine bütün millet, göğsünü düşmana siper etmiş ve metin bir kale oluşturmuştur. Dokuz ayı geçen bir sürede kanını akıtan evlad-ı vatan, mukaddes bildiği "*Allah, din, vatan, bayrak, namus...*" değerleri uğruna, düğüne gider gibi şehit olmaya seve seve koşmuştur.

⁷¹ Haşim Nahit, "Muharebenin Bir Senesi", *Donanma*, S. 114, s. 1054

⁷² Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: ---, "Allahu Ekber Velillahilhamd", *Donanma*, S. 99, 24 Haziran 1915, s. 813; ---, "Düşmanda Asar-ı Ye's", *Donanma*, S. 100, 1 Temmuz 1915, s. 821; ---, "Hem de Müslümanlığın Şiarı Budur", *Donanma*, S. 100, 1 Temmuz 1915, s. 823; ---, "Harb Kerametleri", *Donanma*, S. 101, 8 Temmuz 1915, s. 839; E.A. "Denizde Tulu/Denizde Yanardağ", *Donanma*, S. 118, 26 Teşrinisani 1915, s.1121; Yusuf Ziya, "Hilâl-ı Ahmer", *Donanma*, S. 118, 26 Teşrinisani 1915, s.1122; Nüzhet Haşim, "Boğazda Sabah", *Donanma*, S. 123, 31 Kânunuevvel 1915, s.1218; ---, "Seddülbahir Muvaffakiyeti", *Donanma*, S. 123, 31 Kânunuevvel 1915, s. 1248; Rabbani Fehmi, "Çanakkale Abidesi", *Donanma*, S. 126, 21 Kânunusani 1915, s. 1251; Yusuf Ziya, "Nöbetçi Yıldız", *Donanma*, S. 127, 28 Kânunusani 1915, s.1262

Hem Osmanlı hem de İtilaf devletleri açısından büyük öneme sahip olan Çanakkale'deki deniz ve kara harbi, imkânların elverdiği ölçüde devrin yerli ve yabancı basınına yansıtılmıştır. Harbin devam ettiği günlerde, gazeteler ve dergiler; harple ilgili haber ve makaleler yanında, “*şair, hikâye, günlük, hatıra, mektup, kahramanlık menkıbesi*” gibi türlere de sütunlarında yer vermiştir. Zira Çanakkale Muharebelerinin öncesi, savaş sırası ve sonrasına dair hem cephenin, hem de cephe gerisinin duygu, düşünce ve hayallerinin anlatılabilmesi bakımından; bu savaşın tarihî eserlere akseden yönü kadar, savaşan devletlerin sanatına ve edebiyatına yansıyan yönlerinin de bulunması kaçınılmazdır.

18 Mart zaferi ve ardından kara muharebelerinde askerlerimizin gösterdiği başarılar, cephe gerisinde hamasi bir hava oluşturmuşsa da, matbuat dünyası ediplerinin harbe karşı yeterince duyarlı olduğunu gösterecek sayı ve niteliğe ulaşamamıştır. Birçok kalem erbabının -tıpkı Balkan Harbi'nde olduğu gibi- suskun kalması üzerine, devrin İttihat ve Terakki hükümeti; Türk tarihinde -bu mahiyette- bir ilke imza atarak “Harp Edebiyatı” kampanyası başlatmış ve bu yolda eser vereceklere para ödülü takdir edeceğini duyurmuştur.

28 Haziran -9 Temmuz 1915 tarihleri arasında “*şair, ressam, muharrir*”lerden oluşan bir heyet-i edebiyenin ziyaret izlenimleri, “*Harp Mecmuası, Yeni Mecmua Özel Sayısı*” gibi neşriyatların sütunlarına yansıtılmış ve hem cephede hem cephe gerisinde bir heyecan dalgası oluşturulmaya çalışılmıştır.

İşte bu sürecin yayın organlarından *Donanma* dergisi; tarihî vesika oluşturacak haber yazıları kaleme almakla birlikte, -bir sanat ve edebiyat mecmuası olmamasına rağmen- dönemin hissiyatını yansıtan edebi türlerine de sütunlarını açmış ve kültürel zenginliğimize katkı oluşturacak bir hassasiyeti temsil etmiştir.

Derginin dört yıllık muhtelif edebi türdeki yayınları, -kronolojik sıraya da dikkat edilmekle birlikte- bu savaşın istatistiklere yansıtılamayacak cephe ve cephe gerisine ait hissiyatını tasnif edecek tematik bir bakışla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti coğrafyasının dört bir yanında yaşayanların, hatta ülke dışında bulunanların Çanakkale'ye gitmek ve vatanını savunmak için istekli oluşu, orada ne büyük bir savaşın cereyan ettiği, bu savaşın zaferle kazanılmasının Türk insanı için ne denli önemli olduğu hakikatleri, kısaca cephede ve cephe gerisinde yaşananlar; gerçeğin akislerinden mürekkep kurmaca dünyaya ait metinlerle yorumlanmaya gayret edilmiştir.

Bu çalışmada, dergideki metinlerden örnekler verilmek suretiyle, özellikle şu iki hususun varlığına dikkat çekilmek istenmiştir. Evvela, *Donanma Cemiyetinin* bünyesinde orduda

görev yapıp düşmana güle atan elle hissiyatını yüreğinden -kalemi vasıtasıyla- satırlara döken elin aynı şahıslara ait olduğuna sıkça tesadüf edilmiştir. İsimleri edebi mahfillerde duyulmayan imzaların kaleme aldıkları ve sanat değerleri yönüyle belki zayıf kabul edilecek bu eserler; kıymet-i edebiyesini, üslubundaki samimiyetten almaktadır. “Gönüllü İhtiyat Zabiti Mehmet Muğni, Yedek Subay H İbrahim Bahri, Donanma Muallimi Nejat Tahsin, Bahriye Zabiti Ali Rıza Seyfi Seyfioğlu⁷³, İhtiyat Zabitlerinden Sururi, Türk ordusu gönüllü efradından Mehmet Behçet”, gibi imzalar; dergideki tanınmış simalar yanında, bu dergiyi emsallerinden ayırmak istercesine, derginin daha yerli ve samimi havaya bürünmesini perçinlemiştir.

Yazıların tasnif ve tahlili neticesinde tespit edilen diğer bir husus, derginin misyonunun yazılara da sirayet etmiş olmasıdır. Özellikle “Donanma” imzalı çıkan başyazı mahiyetindeki mensureler yanında, “Müstecip Onbaşı Tahtelbahiri, Denizde Tulu, Denizde Yanardağ, Kal’a-yı Sultaniye, Türk Süngüsü” şiirleriyle “Barbaros’un Baş Taretinde, Nidâ-yı Emvâc, Şehid Anası, Hasret Yılları” hikâyeleri ve “Bir Türk Muhribinin İhtisâsâtı, Çanakkale’de İngilizlerin AE2 Tahtelbahirini Batıran Sultanhisar Süvarisi Rıza Bey’in Defter-i Hatıratından” gibi anı türü yazılarda; deniz savaşına dair ayrıntıların daha yoğun şekilde ele alınıp işlendiği görülmüştür.

Sonuç olarak, tarihî bir gerçekliğin tahkiyeli eserler penceresinden yorumlanmasını ve eserlerdeki muhtevaya dair “savaş öncesi, savaş ânı ve savaş sonrası”nın hem cephenin hem cephe gerisinin gözüyle yansıtılmasını hedefleyen bu çalışma; bir dergi sütunlarına yansıyan yazıların bütünlüğü çerçevesinde, Çanakkale Savaşlarını duygu ve düşünce büyütecinden gözlemlemeye fırsat vermiştir. Tarihi dönem olarak Birinci Dünya Savaşı yıllarını ama özelden Çanakkale Savaşlarını konu edinen metinler, dönemin savaş havasını yansıtacak sayı ve niteliğe sahiptir. Bu sebeple, Donanma dergisinde yer alan kurmaca metinler üzerinde, hem biçim(dil ve üslup)hem de muhteva yönüyle ayrıntılı bir tahlil ve değerlendirme yapılması isabetli olacaktır.

---

⁷³ Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada, Ali Rıza Seyfi Seyfioğlu’nun kızı Betül Hanımla yapılan mülakatta şu bilgi yer alır: “Babamın deniz subaylığından dolayı Balkan Savaşı’na er olarak katıldığını kendisinden dinlemiştim. Balkan Harbi’ndeki o büyük ricatta tifüs ve dizanteriye yakalanan hasta ve ölü erleri sırtlayarak camilere taşıdığını ve hastalara baktığını ölenleri de gömdüğünü anlatmıştı. Benzer durumun Çanakkale Savaşlarında da yaşandığını yine kendisinden dinlemiştim. Kendisinin nasıl olup da hastalanmadığını Tanrının bir lütfu olarak kabul ederdi.” Osman YILDIZ, “Ali Rıza Seyfi Seyfioğlu”, TÜBAR-XII-/2002-Güz/s.90-109

Kaynakça

- Anar, T. (2006). *Çanakkale savaşı hikâyeleri*. İstanbul: Selis Kitaplar,
- Açasam (2015), Atatürk ve Çanakkale savaşları araştırma merkezi, Çanakkale muharebelerinin 100. yılı özel sayısı. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, 13, 18.
- Bilgin, İ. (2007). *Çanakkale'nin isimsiz kahramanları* (4. Baskı). İstanbul: Erdem Yayınları
- Ceyhan, N. (2007). *1. Dünya savaşı hikâyeleri* (1.baskı). İstanbul: Selis Kitaplar.
- Çakmaktepe, Z. (2002). Donanma mecmuası (inceleme, tahlili fihrist ve seçme metinler), (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çakır, Ö. (2004). *Türk şiirinde Çanakkale muharebeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çakır, Ö. (2009). *Türk harp edebiyatında Çanakkale mektupları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin V. (2015). Donanma mecmuasında Çanakkale savaşları. *Türkiye Yazarlar Birliği Akademi*, 14, 27-94.
- Stratejik Araştırmalar Enstitüsü [SAREN] (2015, Nisan). 100'üncü yılında Çanakkale zaferi Ulusal Sempozyumu. http://www.harapak.edu.tr/saren2/files/sempozyum_yayinlari/Canakkale_Bildiri_Kitabi_SON.pdf, adresinden 9 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.
- Selahaddin Adil Paşa (2007). *Çanakkale cephesinden mektuplar-hatıralar*, (Haz. M. Albayrak). İstanbul: Yeditepe Yayınları,
- Toprak, Z. (2003). Osmanlı donanması, averof zırhlısı ve ulusal kimlik. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 113 (5), 10-19
- Yıldız, O. (2002). Ali Rıza Seyfi Seyfioğlu, TÜBAR-XII, 2002-Güz, s.90-109

Extended Abstract

Çanakkale Front is the only front which Ottoman Empire won victory in the First World War. With the victory which has won in this front, Turks obtained again their self-confidences which they had lost because of the wars resulted with defeat and appeared in history again by comprehending to become a nation. Thus, the battles there and the victory obtained at the end of these battles are very important in view of Turkish history.

It is rather difficult to say that the Battles of Çanakkale were treated in Turkish fictional literature sufficiently and deservedly despite their importance. This is resulted from consecutive wars and victories won as well as there was not "literature of war" on a large scale. Indeed, the independence War which began right after the Battles of Çanakkale and the great victory which have won after this war caused authors to interest with this incident.

Gallipoli Campaign is one of the most significant wars in Turkish and world history. This campaign has aspects, which reflect on the historical works initially, as well as the art and literature of the belligerent states. When we look at the reflections of the Gallipoli Campaign on Turkish literature, we can talk about the works, such as poetry, story, novel, drama, diary, memory, article and heroic tales. This historic victory is discussed frequently in terms of literary genres. Nations, deeply affecting the formation of the joint pain, it is the survival of the nation's social memory, to witness the transfer of culture passed on from generation to pen his men, by species such as "poem, story, essay...". War of the texts that make up literature, an important indicator boards on behalf of the same problems happen again.

When we examine the printed documents of the war years, we see that poetry is numerically in the first place among the literary works written about the Gallipoli Campaign. The reason for this is that poetry is a more available genre to reflect the actual sentiment of the war and to publish in a newspaper or a magazine immediately. If we keep the articles in a hand and examine the printed documents of the era again, we face the works in the genre of story mostly after the poetry and reporters' letters from the front related to the Gallipoli Campaign. When we look at the authors of the stories, it is understood that there are some stories of the unknown authors, beside the outstanding authors of the era, such as Omer Seyfettin, Halide Edip, and Ahmet Hikmet. When the stories are read, it is seen that the sentiment, thought, and dreams of both the front and home front have been told before, during and after the Gallipoli Campaign. For that reason, it is possible to read how the people who live on all sides of Ottoman geography and even abroad who were craving to go to Gallipoli and defend their homeland, the greatness of the war, and the importance of winning the war for Turkish

people, shortly a reflection of most of the truth happened in the front and home front in this fictional world via the stories. There are people from all sides of the society, such as woman, man, young, old, peasants, and urban among the story figures.

As a result; much information as to how events described in their respective periods look and how these events are perceived by society is significant to assess both past and present. In works of this type, idea is ahead of art because in this time “consciousness” becomes the most important justification of a literary work. Our national history is full of victories; yet, Çanakkale (Gallipoli Dardanelles) Victory is unique and mystical of these victories. Çanakkale Victory is the name and the symbol of the victory that the Ottoman State having an underdeveloped industry and struggling with a bitter poverty in every part of life won against the developed countries that was much more superior and had every kind of equipment.

In this study, the *Donanma Magazine*, published between 1911-1919, has been investigated in terms of literary texts of the Gallipoli War. Besides historical reflection of reality, a magazine with a living witness of the period has been considered in detail, feelings and thoughts of the inhabitants of the brutal environment of the war in terms of transfer and the sampling method to make the works. By means of this kind of approach; in the context of the relationship between literature and history, literary texts voicing humanitarian response has been discussed in terms of a more robust way to reveal of the nation's historical period.